

ÁDÁM ANNA

A KÉZMŰIPAR HELYE ÉS SZEREPE SZEGED
UJJÁÉPÍTÉSÉÉRT FOLYTATOTT HARCÁBAN
/1944-1948./

Bölcsészdoktori értekezés

Szeged, 1981.

T A R T A L O M

old.szám

Bevezetés	1.
I. A szegedi kézművesség helye és szerepe az élet megindításában a város felszabadulásától az ország felszabadításáig /1944.okt. - 1945.tavasza/	9.
1/ A kézműipar jellemzői a felszabadulás előtti Szegeden	9.
a/ szakmai megoszlás	
b/ társ-i, pol-i elhelyezkedés	
c/ tudati jellemzők	
2/ A kézműipart ért háborus károsodás	19.
a/ számbeli veszteség anyagi károk megoszlása	
3/ A kézműipar szerepe a gazdasági élet megindításában	25.
a/ A konjunkturális lehetőségek okai és következményeik	
b/ Az objektív korlátozó tényezők	
4/ A Magyar Kommunista Párt szerepe a kispárosság mozgósításában	33.
II. A szegedi kézműipar szerepe a város ujjaépítéséért folytaott harcában 1945 tavaszától 1947-ig	40.
1/ A gazdasági élet helyreállításában betöltött szerepe	40.
a/ a kézműipar létszámában bekövetkezett változások	
b/ hitelkérdés	
c/ technikai színvonal	

2/ Az alkalmazotti állományban bekövetke-	
zett változások	49.
a/ segédlétszám	
b/ tanoncsökkentés	
3/ A pártok viszonya a kisiparossághoz	53.
a/ A kisipar helye az MKP, MSZDP, FKGP	
programjaiban	
b/ Az 1946. márciusi Szegedi Ipartestü-	
leti választások	
III. A kézműipar feltételeinek megváltozása 1947-	
1948-ban	62.
1/ A gazdasági helyzetben bekövetkezett vál-	
tozások	62.
a/ a stabilizációt szolgáló intézkedések	
hatása	
b/ hitelkérdés	
c/ anyagellátás	
d/ adópolitika	
2/ A kézműipar helye a politikai küzdelmek-	
ben	76.
a/ Az MKP differenciáltabb propaganda-	
munkája	
b/ Az 1947-es Szegedi Ipartestületi vá-	
lasztások	
c/ Az 1948-as politikai változások	
Jegyzetek a bevezetéshez	84.
Jegyzetek az I. fejezethez	86.
Jegyzetek a II. fejezethez	95.
Jegyzetek a III. fejezethez	100.
Táblázatok 1-10	104.

B E V E Z E T É S

Magyarország sajátos gazdasági, társadalmi fejlődése következtében a kisipari formák a XX. század elejére sem vesztek virulenciájukból: az I. világháború előtti másfél évtizedben a kisipar ugyanolyan gyors ütemben növekedett, mint a nagyipar. ^{1/} Bár az I. világháborút követő konjunktúra során a gyárpar gyors ütemű fejlődése kezdte visszaszorítani a kisipart, még a felszabadulást megelőzően is e szektor jelentős erőket képviselt: 1938-ban a nemzeti jövedelem 14,9 %-át adta, ^{2/} 217.284 iparost foglalkoztatott és 167.101 alkalmazott és 67.702 ipari tanuló látta jövőjét a kisiparban. ^{3/}

A marxista közgazdaság- és történettudomány vizsgálódási köréből mégis évtizedeken keresztül kiszorult a kisipar, kisiparosság problematikája. ^{4/} Összefüggésben volt a tudományos kutatások e téren való lemaradása az-
zal a politikai koncepcióval, amely a szocializmus építését - tulságosan is az ideálképre koncentrálnak - gyorsabb üteműnek feltételezte, mint amire a kelet-közép-európai sajátos gazdasági, társadalmi és kulturális örökség által determinált valóság lehetőséget nyújtott.

Napjaink gazdasági, társadalmi fejlődése által felvetett problémák újólag megerősítik azt, hogy a szocializ-

mus építésének nemcsak az extenzív, hanem az intenzív szakaszában is megvan a létjogosultsága a kisiparnak a gazdasági élet bizonyos területein. Megítélésünk szerint a jelenkor problémái közötti eligazodást is segíthetik a népi demokratikus forradalom e témakörre vonatkozó tapasztalatainak feltérképezésére tett kísérletek. A dolgozat készítője csupán egy részleges kép megrajzolására vállalkozik, egy - ma már egyre sürgetőbb - országos, átfogó feldolgozás megkönnyítésére.

A kutató, aki a kisiparnak a népi demokratikus átalakulásban betöltött szerepének a vizsgálatára vállalkozik már kutató munkája kezdetén jelentős problémába ütközik. Mit értünk kisipar, kisiparosság fogalom alatt?

E fogalmat koronként, országonként, társadalmi rendszerenként különböző tartalommal ruházták fel, ma is különböző tartalmat értenek alatta. A dolgozat által vizsgált időszakig, bár különböző kísérletek történtek, nem határozták meg egyértelműen, hol válik el és milyen kritériumok alapján a kézműipar, kisipar, középipar, gyárpar egymástól. E tisztázatlanság következtében a fogalomhasználatban is sajátos anarchia érvényesült: A kisipar elnevezést alkalmazták a gyárpartól - mint nagyipartól - való elkülönítő fogalmat, tehát mint mennyiségileg különböző kategóriát; de értelmezték a kézműipar szinonimájaként is.

Figyelemre méltó ebből a szempontból Lenin meghatározása az ipar osztályozására, aki egyrészt jelentős hangsúlyt tett a foglalkoztatott munkásság szerinti differenciálásra: "A műhely tulajdonosának helyzete összefüggésbe hozható munkásainak számával ... 2-3 munkás olyan csekély többletet biztosít a mesternek, hogy ő is a munkásaival együtt dolgozik, ... 5 munkás már ad a tulajdonosnak annyit, hogy bizonyos fokig mentesíti magát a kétékezi munka alól, kicsit henyél, s főleg a két legfőbb tulajdonosi szerepet tölti be, vagyis az anyagvásárlást és a termékek elhelyezését intézi, amint a munkások száma eléri a vagy meghaladja a 10-et, a tulajdonos csaknem teljesen leírzza a munkások személyes ellenőrzését is, művezetőt állít be, s ez ügyel fel a munkásokra, ... az esetben már kistőkéssé, "tősgyökeres vállalkozóvá" lesz. 5/

Emellett azonban Lenin a különböző iparágak, szakmák sajátosságait is számításba veszi, ezért a meghatározásnál a termelés nagyságát, a technikai berendezések méreteit is vizsgálja, s ezeket figyelembe véve változtatja azt a munkáslétszámot szakmánként, amit még a kisiparhoz sorol. 6/

Az elhatárolás kritériumaként a magyar iparstatisztika általában a munkáslétszámot vette figyelembe, eszerint a 0-5 munkást foglalkoztató ipar a kisipar, az 5-20 alkalmazottat foglalkoztató üzem pedig a középipar. Ezt a

meghatározást vették figyelembe az 1935-ös középiparstatistika elkészítésénél. Ugyanakkor egy alkalmi célra készült miniszteri rendelet a 20-50 alkalmazottat foglalkoztató üzemet tekintette középiparnak, az ez alattit pedig kisiparnak. 7/

A 7800/1923.k.m.sz. rendelet 4. §-a értelmében a kézművesjellegű iparüzés szokásos kereteit meghaladónak, azaz gyárszerűnek kell tekinteni az olyan üzemeket:

1. amelyekben elemi erővel hajtott munkagépeket használnak és állandóan legalább 10 alkalmazottat foglalkoztatnak, feltéve, hogy a termelés kizárólag továbbeladók részére történik;
2. amelyek nem csupán továbbeladók részére, hanem a fogyasztók közvetlen kielégítésére is dolgoznak ugyan, de elemi erővel hajtott munkagépet használnak és állandóan legalább 20 alkalmazottat foglalkoztatnak; végül
3. amelyekben elemi erővel hajtott munkagépet nem használnak ugyan, de állandóan legalább 25 alkalmazottat foglalkoztatnak. 8/

Ez a meghatározás a munkáslétszám mellett figyelembe veszi a gépesítettséget és a termelés célját is, amely tényezők szintén befolyásolják az adott üzem helyzetét, ugyanakkor azonban összemosza a kézmű- és kisipar fogalmát, sőt miután igen magas létszámot határoz meg - 10-25 alkalmazott - nem különítheti el a középipart sem.

A Horthy-rendszer időszakában tehát a törvényes rendelkezések nem tettek különbséget kézmű- és kisipar között, de gyakorlatilag mégis sajátos elkülönítés következett be az érdekvédelmi szervezetek révén. Az ipartestületekbe - amelyek a "kézműiparosok érdekvédelmi szervezetei" voltak - csak a képesítéshez és engedélyhez kötött ipart üzők tarthozhattak, ami azt jelentette, hogy az iparstatisztika kritériumai szerinti kis- és középiparosok alkothatták a tagságot, ugyanakkor kizárattak innen a "szabadiparüzők", akik viszont jelentős részükben üzemük méreteit, életviszonyaikat tekintve szintén "kis" iparosok voltak.

A kézmű- és kisipar között ebből a szempontból az elhatárolás alapja a képesítési elv volt, ugyanis a törvény azokat az iparokat kötötte képesítéshez, amelyeknek elsajátításához hosszabb tanidőre, tanonc évekre és hosszabb segédi gyakorlatra volt szükség.

A felszabadulást követően is különböző elhatárolási és fogalommeghatározási szempontok érvényesültek az egyes rendeleteknél. Szinte minden rendelet más-más kritérium alapján határozta meg a kisipar fogalmát.

Az 1946. augusztusi adóosztályba sorolásnál a segéddek száma és a műhely helye jelentette a differenciálás alapját. 9/

A 100/1947.p.m.sz. rendelet szerint "kisiparosnak tekintendő az, aki üzemében állandóan legfeljebb két se-

gédet és két tanoncot foglalkoztat, illetve napszámost vagy segéd munkást, vagy egy segédet és négy tanoncot, vagy segád nélkül hat tanoncot foglalkoztat, kizárólag csak termelési forgalmi adóval már terhelt anyagokat dolgoz fel, üzemében 100 wattnál nagyobb teljesítményű motorral hajtott gépi berendezések nincsenek és vásárolt áruk forgalomba hozatalával nem foglalkozik." ^{10/} Itt tehát jelentősen szűkítik a fogalomba vonható iparosok körét, majd 1948-ban újra egy igen széles értelmezéshez térnek vissza: a 7800/1923.k.m.sz. rendelet megfogalmazását veszik át. ^{11/}

A népi demokratikus átalakulás időszakában sincs tehát egységes kisiparos fogalomértelmezés: nemcsak a rendeleteknél, hanem a politikai szótárban sem. Ez utóbbinál még nagyobb a különbség az értelmezésekben.

E különbségeknek megítélésünk szerint a döntő oka az, hogy a kisipart egyrészt szociális problémaként, másrészt termelési kérdésként kezelték. A szociális szempont érvényesítése igényelte a fogalom szűkítését, hogy valóban a "kis" iparos részesedhessen a különböző kedvezményekben. Az ujjaépítés gazdasági, termelési szempontjai viszont a tágítást kívánták, hiszen a jobb gépi felszereltséggel rendelkező, több alkalmazottal dolgozó iparos eredményesebben járulhatott hozzá az ország gyorsabb talpraállásához. Ebből fakadt az a tendencia, hogy az adózásra vonatkozó rendeletek erőteljesebben differenciáltak, az anyagi utalásnál viszont tágabb értelmezést alkalmaztak.

A dolgozat a kézműiparosság helyzetének és szerepének vizsgálatát tűzte ki céljául, amely a képesítéshez kötött iparosokat jelenti. Azért kell ezzel a viszonylag szűkebb kategória vizsgálatával megelégednünk, mert a rendelkezésre álló anyagok erre nyújtanak csak biztos fogódzót. Ugyanakkor azonban a kézműiparosságra vonatkozó következtetések sok szempontból igazak a tágabb értelemben vett kisiparosságra is, mert helyzetük, szerepük számos vonatkozásban hasonló volt.

Maga a kézműiparosság is azonban rendkívül összetett, ezért valóságos szerepének bemutatásához lényegesen több adatra lenne szükség annál, amelyek a fentebbi meghatározásokban szerepelnek.

Differenciált vizsgálatához megítélésünk szerint az alábbi ismeretek számbavételére lenne szükség:

1. munkáslétszám: segéd, tanonc, művezető, adminisztratív alkalmazott
2. a termelés mennyisége, minősége, értéke
3. az üzem helye, fekvése /külváros, belváros, falu, város, külön műhely vagy saját lakásban folytatott tevékenység, stb/
4. az üzem, műhely gépesítettségi szintje
5. a műhelybe fektetett tőke mennyisége
6. a vevőkör: azaz közvetlenül a fogyasztónak vagy viszonteladónak, esetleg mindkettőnek árusítja-e termékeit.

A vizsgált időszak hozzáférhető anyagbázisa azonban jelentősen leszűkíti a feldolgozás lehetőségeit. Ami anyag a kutató rendelkezésére áll, az elsősorban a mesterek száma, az alkalmazottak létszáma, a gépi felszereltség adatai, illetve a különböző testületek helyzetjelentései, maguknak az érintetteknek a panaszai.

További nehézséget jelent, hogy a felméréseket elsődlegesen az Ipartestületek végezték, így tehát bizonyos "pontatlansággal" mindvégig számolnunk kell politikai okok miatt is.

Az 1945-1948 közötti adatfelvételeket általában is jellemzi, hogy az állandó mozgás - menekültek, depotáltak hazatérése, ... - befolyásolta az adatközléseket.

A fennmaradt anyagok feldolgozásából mégis kirajzolódik egy megközelítően reális kép, amelynek ismerete az 1980-as években sem haszontalan.

I.

A szegedi kézművesség helye és szerepe az élet
megindításában a város felszabadulásától az or-
szág felszabadulásáig

/1944. október 11. - 1945 tavasza/

1./ A kézműipar jellemzői a felszabadulás előtt

Szeged felszabadulás előtti iparát két alapvető vonás
jellemezte: egyrészt a nagyipar közepes fejlettségi szint-
je, másrészt a kis- és kézműipar jelentős súlya. ^{1/}

A kézműipar szakmai összetétele, szerkezete a követ-
kezőképpen alakult: ^{2/}

<u>iparág</u>	<u>mesterek száma</u>
műszeripar	91
vas- és fémtömegcikk ipar	250
építőanyagipar	17
vegyipar	7
gumi- és műanyagfeldolg.ipar	31
faipar	354
papiripar	17
nyomdaipar	20
textilipar	34
bőr- és szőrmeipar	9
textilruházat és kötszövő ipar	600

bőr- és szőrmeruházat,	553
cipőipar	
ruházati ipar	1153
élelmiszeripar	318
vegyesipar	41
<hr/>	
ipar összesen:	2301
építőipar	409
szolgáltatóipar	510

A szolgáltató ipar területén dolgozott a szegedi kézművesség 15,63 %-a, az építőiparhoz pedig az Ipartestület tagságának 12,53 %-a, sorolható.

Szakmai összetételének iparcsoportonkénti vizsgálatánál megállapítható, hogy lényegében négy iparcsoportba összpontosult az egész iparon belül:

1. ruházati ipar /ide sorolható az iparosok 35,3 %-a/
2. faipar /10,85 %/
3. élelmiszeripar /9,74 %/
4. vas- és fémtömegcikkipar /7,66 %/

A ruházatiiparon belül kiemelkedett a cipészek, férfi- és női szabók szerepe, a faiparban az asztalosok; az élelmiszeriparban a hentesek, mészárosok aránya; a vas- és fémtömegcikkiparban a kovácsok, lakatosok száma.

A szegedi kézműipar szakmai strukturája sok szempontból hasonló vonásokat hordozott, mint a magyar kézműiparról alkotható általános kép, de bizonyos eltolódások, különb-

ségek is kimutathatók. 3/

Magasabb volt az országos átlagnál a szolgáltató iparban, valamint a ruházati iparban dolgozó mesterek száma. Ez a város sajátos foglalkoztatottsági strukturájával és determináló erejü környezetével magyarázható. 4/ Szegeden a lakosság széles rétegét tették ki az alkalmazottak, tisztviselők, értelmiségiek, akiknek státuszához tartozott a jólöltözöttség, a konfekciórúha, tipuscipő megvételése, a fodrász, tisztító gyakori látogatása. De ugyancsak a gyári jellegű készítmények ellen hatott a mezőgazdasági lakosság hagyományokat konzerváló igénye is. 5/ Ez tette lehetővé és szükségessé az olyan ipari szakmák virágzását, mint a csizmadia, az országosan is híres papucsos, a férfi- és nőikalapos, nemezkalapkészítő, szücs és szőrme kalapkészítő. Szegednek ezt a sajátos konzerváló erejét Darvas József a következőképpen fogalmazta meg: "... mindaz, amit a városiasodással általában össze szoktak kapcsolni: a kulturális emelkedés, a széles néprétegek civilizálódása s általában a polgári életszint felé való emelkedés, itt bizony nemigen hagyott mélyebb nyomokat." 6/

A kézműipar szakmai strukturájának alakulása összefüggött a szegedi gyárpar sajátosságaival is. A századforduló után, különösen az első világháborút követő konjunktúra során indult meg a városban a gyárpar fejlődése,

amely kezdte megkérdőjelezni a korábbi egyértelmi kisipari hegemoniát. 7/

A virágzó mezőgazdasági háttér elsősorban az élelmiszeripar kibontakozásához nyújtott olcsó nyersanyagot, s még olcsóbb munkaerőt. A jól kiépített közlekedési hálózat, különösen a Tisza és a Maros, elsődlegesen a faszállítás és az erre épülő fafeldolgozást tették népszerűvé a tőkések számára. Ezekre a kedvező feltételekre Szegeden gyors ütemű ipartelepítési akciók reagáltak, amelynek eredményeként 1938-ban 70 gyárszerű ipartelep működött.

A gyáriparban kiemelkedő helyet foglalt el a textilipar, itt is főként a len- és kenderipar, amelyet három nagyvállalat képviselt. Ez a fejlődés kiszorította a textilipar területéről a kézművességet, a városban mindössze három takács működött, megmaradt viszont a szerepe a "tájigényes" cikkek előállításában, mint a gombkötő, passzományos, köteles, mű- és arnyhimző szakmákban.

Szintén gyors ütemű fejlődés figyelhető meg az építőanyagiparban, különösen a cserép- és téglagyártó iparban, amelyet öt gyár képviselt. Ez kedvező feltételeket teremtett az építőipari szakmák számára, amelyek azonban szinte teljesen kisipari keretek között működtek.

A gyáripari termelés és különösen a tipusárutermelés elmaradottságát mutatja, hogy bár a cipőgyártás területén négy nagyobb gyár működött, mégsem tudta kiszorítani a kézműves jellegű cipész és osizmadia szakmákat. Ugyanezzel magyarázható, hogy a faiparban és élelmiszeriparban is

a gyárszerű előretörés ellenére jól megéltek a kisiparosok, bár ezeken a területeken az országosnál valamivel kisebb volt az arányuk.

A faipari szakmák nagy létszáma a gyáripari jellegű butoripar gyengesége mellett a mezőgazdasági üzemek eszköz-igényéből fakadt, ezzel magyarázható az asztalosok magas száma mellett a kádár, bognár, kocsigyártó szakmák jelentős szerepe a város ipari életében.

Szeged fekvése, az ebből fakadó idegenforgalom jelentősége kedvező feltételeket nyújtott a vendéglősöknek, szállodásoknak.

Mivel a városban szinte teljesen hiányzott a nehézipar, gépgyártás, a vas- és fémtömegcikkiparban működő kézművesek mintegy gyárpótló szerepet töltöttek be.

A szegedi kézműipar tehát magán hordozta egyrészt a város - sőt az ország iparának - általános elmaradottságából fakadó nyomait, amin a népi demokratikus átalakulásnak feltétlenül változtatnia kellett, hiszen több olyan területen is nagy volt a kézműipar szerepe, amit egy modern ipar nem tűrhet meg - ennek az átalakulásnak azonban egy hosszabb időt igénylő modern iparstruktúra kialakulása volt a feltétele -, másrészt olyan szükségleteket is kielégített - a lakossági szolgáltatás, a környék mezőgazdasági lakosságának sajátos igényei -, amelyek egy modern ipar létezése mellett is létjogosultságot adnak a kisipar

funkcionálása számára.

A kézműiparosság gazdasági és társadalmi helyzetéből fakadóan sajátos rétegtulajdonságokkal rendelkezett. Nemcsak a nagytőkével álltak szemben, hanem gazdasági érdekei, társadalmi viszonyai eltértek az un. kispolgárság, középosztály többi csoportjától is, sőt érdekei egymással is szembeállították: "A kispolgári tulajdonosok szétforgácsoltak, közülük azok, akik nagyobb tulajdonnal rendelkeznek, ellenségei azoknak, akiknek kevesebbje van." 8/

1938-ban a Szegedi Ipartestület kimutatása szerint a 3262 iparos 2216 segédet és 1536 tanoncot foglalkoztatott műhelyeiben. A mesterek közül 1908 alkalmazott nélkül dolgozott. 9/

Ezek a tények bizonyítják, hogy az ipartestület tagjainak döntő többsége magában, vagy kevés alkalmazottal dolgozó kézműiparos volt, hiszen egy tagra átlagosan 0,86 alkalmazott jutott. E tekintetben a Szegedi Ipartestület összetétele megegyezett az országgal. 10/

A kézműiparosság többsége tehát osztályhelyzetét, objektív viszonyait tekintve közel állt a munkássághoz, hiszen a magában dolgozó kisiparos már szinte nem más, mint önállóan dolgozó proletár. Anyagi helyzetük, életviszonyaik sokszor rosszabbak voltak, mint a munkásoké.

Társadalmi megbecsültségük sem volt gyakorlatilag magasabb, mint a nemzetből kiátkozott munkásságnak. Ezt tük-

rözi a Horthy-rendszert egyébként a végsőig kiszolgáló IPOK vezetőségének alábbi kívánsága: "... Tapasztalataink azt mutatják, hogy kézművesiparosságunknak képviselte és részvétele a megyei, városi és községi önkormányzat munkájában aránytalan és nem kielégítő. ... elengedhetetlenül szükséges, hogy a negyedmillió főnyi, alkalmazottai-val és családtagjaival 1 millió tagot számláló kézműves-rend ne csak kérelmező társadalmi réteg maradjon, hanem saját ügyeit ... öntudatosan maga intéző ... szerves része legyen a nemzeti közösségnek." 11/

Szegeden 1944-ban a törvényhatóság 160 tagja között 33 kézműiparos volt, ez a szám azonban csalóka, mert jelentős részük a középiparosok, ipartestületi vezetők közül kerültek ki. 12/

Tudatilag azonban lényegesen nagyobb szakadék különítette el e réteget a munkásosztálytól, bár e szempontból is rendkívül differenciált képet mutattak.

Hatott a származásbeli különbség, más volt a parasztságból, a többgenerációs kisiparos családból, vagy éppen a munkásságból származók gondolkodásmódja.

A számos elkülönítő tényező mellett azonban közös tudati elemek is jellemezték a kézműiparosságot.

Egyrészt rendkívül büszkék voltak arra, hogy kiemelkedtek a pusztán fizikai munka világából. Igaz ugyan, hogy

a többség maga is végzett fizikai munkát, de személyes munkájukhoz, személyes tőkéjük párosult, maguk hozhattak döntéseket, vagyis látszólag önállóak voltak.

Munkájuk jellege révén többet érintkezhettek náluk magasabb státusban levőkkel, amely feltétlen kihatott életmódjukra, szórakozásaikra. ^{13/}

A kispolgári életformához makacsul ragaszkodtak akkor is, ha ezt anyagi lehetőségeik már nem tették lehetővé. Mindebből következően ... "Az alsóközéposztály nagy tömegei készségesen felzárkóznak egy olyan program vagy akár ideológia mögé, amely a rend, a tulajdon, az egyéni képesség megbecsülését, nyitott érvényesülési lehetőségeket /gyermekük számára/ és méltányos kormányzást hirdet, amely elítéli a gazdasági és kormányzati megalomániát, a kiugró gazdasági és társadalmi egyenlőtlenséget, a kulturális újdonságokat, továbbá olyan látszólag radikális reformokat javasol, amelyek minazonáltal összegyeztethetők a fennálló gazdasági, társadalmi és kulturális rendszerrel, ... elég ha igazságosabb elosztási, kedvezőbb gazdasági, társadalmi és oktatási törekvéseket ígér." ^{14/} Ezt használta ki a Horthy-rendszer 25 éves propagandája, amely erős nyomokat hagyott a kézműiparosság tudatvilágán.

A szegedi kézműiparosság gondolkodásmódját mindezen tényezők mellett erősen befolyásolták a Szeged sajátos helyzetéből fakadó hatások.

A város ipari fejlődésének kibontakozásakor a gazdasági háttérét Bácska és Bánát adta. E területek gabonájára, sertésstenyésztésére épült a szegedi malomipar, husfeldolgozás, bőripar, cipőipar vagyis a kisipar alapvető ágazatai. A trianoni békeszerződés következtében Szeged elvesztette gazdasági hinterlandját, így a szegedi kézműiparosság közvetlen anyagi érdekeit súlyosan érintette az új országhatár meghúzása. Ebből fakadóan a nacionalizmus iránti affinitás a város lakosságában erős volt. A bécsi döntések következtében visszakapott területek miatt pedig erősen hatott a németek, Horthy iránti illúzió.

Visszhangra talált e réteg körében az antiszemitizmus is, amelynek objektív alapja az volt, hogy a kézműiparosság körében a szidóság helyzete jobb volt. A 247 szegedi zsidó származású kézművesnek még 1944-ben is - a korábbi különböző korlátozások ellenére is - 455 segédje és 107 tanonca volt. ^{15/} Természetesen sok volt közöttük, aki egyedül dolgozott, de a tudat szintjén ez másképp csapódik le, különösen ha ezt a propaganda is erősíti.

Természetesen ezek a tudati elemek nem egyformán hatottak a kézműiparosság körében, voltak akik felismerték valószínűségeiket és a baloldalnál kerestek megoldást problémáikra. Jelentős számban sodródtak azonban - gazdasági kiszolgáltatottságuk következtében is - a jobboldali pártok és szervezetek felé, váltak a Keresztény Iparosok

Országos Szövetsége, a Baross Szövetség tagjaivá. Így e réteg többsége a felszabadulást követően visszahúzódott, várt, ezért segíteni kellett, hogy megtalálja az új viszonyok között a helyét. A munkáspártoknak, így a Magyar Kommunista Pártnak is a népi demokrácia, majd a proletár diktatura megteremtéséhez a munkásosztállyal nem osztályhelyzete miatt, hanem csupán történetileg kialakult, tradicionál fogva szembeállított és befolyásolt kisiparosságot ki kellett szabadítani a burzsoázia befolyása alól, megnyerésük volt a döntő feladat.

Ehhez azonban le kellett győzni azt a bizalmatlanságot, amely jogosan alakult ki ebben a rétegben, hiszen mindig mindenki ígért nekik, de valójában a felszabadulásig senki sem politizált értük.

Hogy milyen módon lehet ezt a réteget megnyerni a népi demokratikus átalakulás számára, azt mutatják az alább megfogalmazott kívánságok: " súlyos panaszaink vannak, de átfogóbb rendezést még nem kaptunk,.... pedig igen beteges az ellátásunk ... ilyen és hasonló intézkedéseken keresztül látjuk majd biztosítottnak, hogy tényleg az oly sokat hangoztatott nemzet pilléreinek tartják a kisipart." ^{16/}

A kisiparosság megnyeréséhez a munkáspártoknak egyrészt olyan gazdaságpolitikát kellett folytatniuk, amelyből érezhették, hogy rájuk hosszú távon számítanak, másrészt lehetőséget kellett adni, hogy a politikai életben maga is próbáljon aktívan dolgozni, mindennekelőtt érdekvédelmi szervezetei révén lehetősége nyíljon sajátos ér-

dekeinek becsatolására az országos érdekrendszerbe.

2./ A kézműipart ért háborus károsodás

A Horthy-rendszer nemzetvesztő politikájáért Magyarország súlyos árat fizetett mind emberéletben, mind anyagi erőiben. ^{17/} A háboru, a németek, a nyilasok pusztításai minden réteget, minden helységet érintettek, ha eltérő mértékben is.

A kézművességet ért számbeli veszteségeket az alábbi táblázat mutatja: ^{18/}

ÉV	Ipartestületekhez tartozó ^{a/}			Szegedi Ipartestülethez		
	mesterek	segédek	tanoncok	mesterek	segédek	tanoncok
	száma					
1938.	189214	147154	68313	3262 ^{b/}	2216	1536
1943.	192875	171232	68614		3434	1333
1945.	175966	106190	48832	3187 ^{c/}	2280	782 ^{d/}

Figyelembe kell vennünk a számbeli veszteségek elemzésekor, hogy az 1945-ös országos adatfelvételnél sok szempontból különböző helyzetben levő ipartestületek adatait összegezték. Ezért az 1945-ös adatok, amíg az ország egyes területein a veszteségeket szemléltetik, más terüle-

teken - így Szeged esetében is - már a pusztulás mellett tartalmazzák az ujrakezdés első eredményeit is.

Szegeden 1944. október 11-e óta már folyt az újjáépítés, mestervizsgákra, tanoncfelszabadításokra került sor, miközben az ország más területein még folytak a harcok. ^{19/} Azt is számításba kell vennünk, hogy Szegeden 1944. október és 1945 tavasza között a kisipar számára kedvező lehetőségek nyíltak, ami gyorsabb talpraállásra nyújtott lehetőséget.

Ezért az 1945-ös adatok összevetése csak viszonylagos képet adhat a számszerű veszteségekről. Eszerint a szegedi kézműiparosság létszámcsökkenése az országosnál lényegesen alacsonyabb lenne: míg 1938-hoz viszonyítva a szegedi kézműiparosság létszáma 2,3 %-kal csökkent, addig országosan az e réteget ért emberveszteség 7 %-os.

De ugyanígy megítélésünk szerint nem a tényleges csökkenést mutatja az az összegzés, amelyet a Szegedi Ipartestület 1945. február 20-i rendkívüli előljárósági ülése kimutatott. Eszerint "... azon iparosok száma, akik iparüzésüket bejelentették, 2556." ^{20/} Ez igen jelentős - 22 %-os - veszteséget jelentene, azonban ez sem fogadható el háborús károsodásként, mivel ez csak a pillanatnyi helyzetet rögzítette, a menekülteket, a közeli tanyákon még megbúzókat, a katonai szolgálatra bevonultakat nem tartalmazhatta. A mesterek jelentős része pedig a helyzet konszolidálódása után fokozatosan visszatért a városba. Ha

pontosan nem is határozhatjuk meg a háborus viszonyok számszerű áldozatait , azt feltétlenül megállapíthatjuk , hogy jelentős számbeli csökkenés következett be a felszabadulás idejére a mesterek számában , különösen a háborus évek konjunkturájához képest.

Szintén csak viszonylagos értékűek a szakmák szerinti veszteségeket tükröző adatok. ^{21/} A legjelentősebb csökkenés a borbélyoknál, csizmadiáknál, kovácsoknál, szíjgyártóknál, sütőknél következett be 1938-hoz képest. Elsősorban ezek voltak azok a szakmák, amelyekre a hadsereg igényt tartott.

A kézműiparosok számbeli csökkenésében a legnagyobb szerepet a zsidó lakosság elleni hajsza játszotta. Bár a kistulajdonosok között jelentősebb számban a kereskedők voltak zsidó származásuak, az antiszemitizmus erősen megtizedelte a kézműiparosságot is, hiszen az 1940-es felmérés szerint e rétegen belül a zsidó iparosság aránya 9,56 % volt. ^{22/}

Szegeden 1944. júniusában állították fel a gettót, a deportálás pedig június 27-én kezdődött meg. Az elhurcolt 4500 szegedi lakos közül 247 kézműves volt. ^{23/}

A háboru és a németek pusztítása Szegedet a többi városhoz viszonyítva kevésbé súlytotta, "csupán" hat bombatámadás érte, amely során összesen 116-an haltak meg. ^{24/}

A város korai felszabadulása következtében a nyilas uralom tobzódását már elkerülte, így az teljesen értelmetlen "végső" katonai mozgósításba az addig itthonmaradt kézművesek már nem kerültek be.

A kézműipart ért anyagi károkról 1945 tavaszán a Szegei Ipartestület külön felmérést készített. Természetesen ezeket az adatokat csak óvatosan szabad kezelnünk, hiszen az akkori viszonyok között pontos felméréseket nem lehetett végrehajtani, de számolnunk kell azzal is, hogy bizonyos "felfelékerekítések" is érvényesülhettek. Mégis érdemes megvizsgálni, mert képet adhatnak a károk egyes típusairól. 25/

kárt szenvedett mesterek száma:	233
a kár teljes mértéke:	11723585
műhely:	278570
erőgép:	986270
munkagép:	586815
szerszám:	847105
egyéb berendezés:	1039211
anyagkészlet:	5359020
kész- és félkésziparcikk:	3019083
németek:	1157900
nyilasok:	168400
harcicselekmények:	720209
felszabadulás előtt:	2702704
felszabadulás után:	7415284

1938-as pengőben

Figyelemre méltó, hogy a műhelyeket ért veszteség igen alacsony, különösen a gyárpar épületveszteségeihez viszonyítva. Ennek oka, hogy a Szegedet ért bombatámadások elsősorban a közlekedési csomópontok és a jelentősebb gyárak ellen irányult. Már az első nagyobb légitámadás során 1944. július 2-án károsodás érte a pályaudvart, augusztus 29-én a személypályaudvar felvételi épületét. A hatodik légitámadás során semmisült meg a vasuti hid. ^{26/} Mivel a szovjet csapatok gyors előrenyomulása következtében a város a súlyosabb bombázásokat elkerülte, így a jellegénél fogva szétszórt kisipar kisebb épületveszteségeket könnyelhetett el.

A gyárak közül a legsúlyosabb pusztulás az Ujszegedi Kendergyárat érte, amelyet kétszer is bombatalálat ért.

Országosan is hasonló tendencia érvényesült: Berend T. Iván kimutatása szerint a kisüzemi épületek az összes károknak 1 %-át tették ki. ^{28/}

Jelentősebb volt a pusztulás a kézi- és gépi szerszámok tekintetében és a berendezésekben, amelyek a harci cselekmények mellett a közbiztonság hiányából eredtek. ^{29/}

A legsúlyosabb veszteségek az anyagkészletben, kész- és félkésztermékekben jelentkeztek.

A veszteségek mérete jelentősen differenciálódott szakmák szerint is. Számos szakmát egyáltalán nem ért semmilyen anyagi pusztulás: pl. a csizmadia, az ernyőkészítő, a faesztergályos, a kádár, a fazekas, a mázoló, a fénye-

ző, a takács, ... iparban dolgozó mesterek nem jelentettek be kárt. 30/

A legnagyobb veszteségeket a férfiszabók, lakatosok, hentesek, vendéglősök szenvedték el. 31/

A veszteségek ilyen megoszlása bár megnehezítette az újjáépítés megkezdését, mégis könnyebbé tette a talpraállást a műhelyek, szerszámok viszonylag kisebb pusztulása.

A szegedi gyáripár nagyobb mértékben szenvedett kárt, mint a kézműipar. Nemcsak a bombakárok voltak jelentősebbek, hanem a szovjet csapatok elől menekülő tőkések, katonai vezetők tevékenysége is, amely különösen a termelőberendezésekben és eszközökben okozott komoly pusztulást. Az Ujszegedi Kendergyárban 1944. szeptember 22-én megkezdtek a gyár gépparkjának a leszerelését, majd a Vörös Hadsereg gyors előrenyomulásának hírére a gépekkel teli uszályt a Tiszába robbantották. Hasonló sorsra jutott a Szegedi Falemezgyár lemezkészlete, valamint a Hangya Mélyhűtő Telep felszerelésének egy része is. 32/

Lényeges a károk számbavételénél megemlítenünk, hogy a kézművességet ért veszteségek között igen alacsony a németek, és különösen a nyilasok által okozottak aránya. Ez a szovjet hadsereg gyors előrehaladásának köszönhető, aminek eredményeként Szeged elkerülhette Szálasi uralmát, a város kifosztását. Ennek azonban minden pozitívuma mel-

lett volt egy, a tudati fejlődés szempontjából negatív hatása is: a nyilas tobzódás kijózanító hatása - amikor a maga nyílt formájában ismerhette meg Magyarország népe hová vezet a "Szegedi Gondolat", mi is az a fasizmus - Szegeden nem érvényesült olyan mértékben, mint az ország később felszabaduló területein. A veszteségek jelentős része így Szegeden a felszabadulás után érte e réteget, amely feltétlenül megnehezítette a Vörös Hadsereghez és a Magyar Kommunista Párthoz való közeledést, az objektív érdekezésség felismerését.

3./ A kézműipar szerepe a gazdasági élet megindításában
1944. október 11. - 1945 tavasza

A felszabadulást követően Magyarország ipari termelésében jelentős funkciót kapott a kis- és kézműipar, mivel a nagyipart ért súlyosabb veszteségeket - azok jellege miatt is - nehezebb feladat volt pótolni, helyreállítása hosszabb időt, nagyobb befektetéseket követelt.

A kisipar a maga kisebb igényeivel, nagyobb alkalmazkodóképességével könnyebben, rugalmasabban igazodhatott az új viszonyokhoz.

Szeged korai felszabadulása következtében rendkívüli feladatok megoldására kényszerült, sajátos viszonyok között. 1944. októberétől szinte külön köztársaságként kellett megszerveznie életét, hiszen az ország még fel nem

szabadított területeitől elszakadt. Ennek következtében saját szűkebb gazdasági körzetére támaszkodva kellett egyrészt a város lakosságát ellátnia, másrészt a felszabadító erők utánpótlását biztosítani, a hadikorházakat, a hadifogolytáborokat anyagi-technikai és munkaerővel kielégíteni. 33/

Tovább növelte a megoldandó feladatokat a Bácskából menekülők nagy száma, akiket szintén el kellett látni. A Törvényhatósági Bizottság közgyűlésének jelentése szerint Bácskából április végéig 779 menekülő család érkezett Szegedre, összesen 2027 személy, ezek közül 755 Szegeden telepedett le. 34/

Ez a helyzet a szegedi kézműipar számára konjunkturális lehetőségeket teremtett, meggyorsította a helyreállítás folyamatát.

A viszonylag gyors talpraállást tükrözi a Szegedi Ipartestület 1945. februári és az 1945. június 30-i kimutatása az iparosok létszámáról. 35/

Az 1945. februári 2556 taggal szemben 1945. június 30-án már 3187 volt az ipartestület tagjainak a létszáma, az emelkedés tehát igen gyors ütemű volt /24,7 %/.

Ipari szakosztályonként vizsgálva a legnagyobb mértékű emelkedés az órás és aranyműves szakosztályban volt, számuk 32-ről 51-re emelkedett. Ennek oka elsősorban az elszegényedés volt, az emberek legszemélyesebb aranytár-

gyaiktól is kénytelenek voltak megválni, hogy létfenntartásukat biztosíthassák, ugyanakkor a feketézők keresletet is biztosítottak a szakmák felvirágzására.

Jelentős volt a növekedés a női-ruházati szakosztályban - 203-ról 289-re emelkedett a mesterek száma -. Ez a gyors felfutás azzal magyarázható, hogy az asszonyok, lányok munkájára is szükség volt a férfiak pótlására, így azok a nők, akik korábban is rendelkeztek iparendeléssel, de nem kényszerültek ennek hasznosítására, most a férfiak helyére léptek.

Az építőipar, bádógos és szerelőipar fellendülése szorosan összefüggött a romok eltakarításával, az újjáépítés első lépéseinek megtételével.

A kocsigyártó, különösen az autószerelő szakma számára konjunkturát teremtett a sok autóröncs, a vasut komolyabb pusztulása igényelte az egyéb közlekedési eszközök gyors előállítását.

Sajátosan alakult az élelmiszerellátással kapcsolatos szakmák helyzete: emelkedett a cukrász, molnár, husiparosok létszáma. Ennek okát abban találhatjuk meg, hogy Szeged Budapest felszabadulásáig viszonylag jó ellátási lehetőségekkel rendelkezett, mivel a környező mezőgazdasági terület pillanatnyilag csak saját magának termelt, így az élelmiszerszükségletet a város számára egyenlőre biztosítani tudta. Ezt tükrözi a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1945. januári jelentése, amely arról számol be,

hogy "a kenyérellátás kielégítő, a lisztellátás rendszeresítve van, ... a só-ellátás kifogástalan ... a mezőgazdasági áruk árai csak lényegtelenül emelkedtek." 36/

Ebből fakadt a vendéglős iparosok számának gyors emelkedése is, amihez hozzájárult a menekültek ellátásának igénye is.

Az 1944. március 31-i helyzethez képest gyors növekedést mutatott a timár, vas- és fémöntő, kötszövő, szücs, takács iparosok létszáma, amely összefüggött a szegedi gyárpar nehezebb talpraállásával és a nyersanyaghiánnyal. 37/

A kézműipar által végzett munkák elsősorban javító munkák voltak, hiszen létfontosságú volt a lerongyolódott lakosság felöltöztetése, az épületek helyreállítása, a romok eltakarítása.

Nehezítette a kézműipar helyzetét a nyersanyaghiány, amely elsődlegesen a szegényebb iparosokat súlytotta, mivel tőkekészlettel korábban sem rendelkeztek, így nyersanyagot raktáron tartani nem tudtak. Közvetlenül a felszabadulás után azonban ez még nem jelentett megoldhatatlan problémát, mert a romok alatt "kincsesbánya" rejlett. A kisiparosság igyekezett is előbányászni a romok alól az anyagokat, ebből biztosítani a nyersanyagot. Közük között használhatatlan roncsok hasznos cikkeké alakultak.

Kezdeményezően léptek fel a pótanyagok gyártásában

is, a készletek felkutatásában. 38/

Erre annál is inkább szükség volt, mert a meglévő nyersanyagokat fontossági sorrend szerint kellett elosztani, a nyersanyagkészletekből a gyáripart kellett hivataltalosan uton ellátni.

A nevez nyersanyaghelyzetből fakadóan az érdekek gyakran ütköztek. A kisiparosság igyekezett megszerezni a lerombolt üzemek gépeit, anyagait, ez azonban ellene mondott a város érdekeinek. Erről számolt be az 1945. július 17-i városi tanácsülés, amely jelentése szerint "a város különböző részein levő rossz autókat illetéktelenek összegyűjtve autókat építenek." 39/

A kisiparosok számszerű növekedését segítette elő a szabadgazdálkodás, a kisipari iparendelékek korlátlan kiadása. Ennek oka a kormány megalakulásáig a központi hatalom hiánya volt, de az államhatalom kiépülése után a kormány is úgy rendelkezett, hogy a lakóhelyükre visszatérő iparüzőket iparüzési jogukba vissza kell helyezni. 40/ Közben pedig a mesterek felszabadítása is folyt.

1944. október 11. és 1945. január 1-e között 45 új iparigazolványt adtak ki a városban. 41/ Ez utóbbi adat bizonyítja azt is, hogy bár a konjunktura kedvező volt a kisiparosság számára is, az igazi nagy lehetőségek a kereskedelem számára nyíltak meg. Az Iparhatóság 1945. júniusi jelentése szerint minden nap 15-20 körül van a kiadott új

iparendélyek száma. "A kiadott iparigazolványok 90 %-a kereskedelmi iparigazolvány ... az ipar gyakorlására új iparigazolványt alig-alig kérnek." ^{42/}

A kereskedők visszaélései, de különösen az egyre erősödő feketézés sértette a kisiparosság érdekeit, hiszen kiszolgáltatott helyzetbe kerültek velük szemben, amikor nyersanyagot már csak aranyért, dollárért lehetett beszerezni. E viszonyok kialakulásában szerepet játszott a város pénzügyi életének rendezetlensége is. Szeged súlyos pénzhiánnyal küzdött, mivel a menekülés során a bankok elszállították a pénzkészleteket. A Vörös Hadsereg által kibocsájtott 1000 pengős címletű pénzeket pedig nem lehetett felváltani, mert nem volt aprópénz. Bizalmatlanság volt a rubellel szemben is. ^{43/}

Mindezen problémák megoldására a Szegedi Ipartestület követelte, hogy a kereskedők készlete leltározottassék fel, hogy a meglévő anyagból minél több iparos részesüljön, ne szivároghasson ki anyag a városból, de ne kerülhessen a fekete piacra sem. "Nehogy egyesek spekulációja avagy feketézése az ipari termelést megakadályozza, hatósági intézkedést kérünk." ^{44/}

Szeged 1945 tavaszáig tartó különleges helyzete a kézműipar számára azonban nemcsak kedvező feltételeket teremtett, hanem bizonyos szempontból már ekkor korlátokat

is állítottak a túlzott megerősödés elé.

A város - mint az első nagyobb felszabadított centrum - nagyobb feladatokat kapott az ország felszabadításáért folytatott küzdelemből, mint más helységek. A szovjet hadsereg megindította a termelést, megrendelést, munkalehetőséget adott a kézműipar számára is.

Az elsődleges szempont azonban a katonai érdek volt: minél előbb felszabadítani az országot, véget vetni a háborúnak. Ezért a szovjet hadseregnek természetes joga volt igénybe venni katonai ellátásához a város élelmiszerszükségleteinek, a lakosság munkaerejének egy részét. Ebből viszont szükségszerűen következett, hogy a front átvonulásának ideje alatt számos sérelem érte a lakosságot, mert közvetlen érdekei ellentmondásban álltak a katonaság szükségleteivel. A kisiparosság elsősorban a közmunkák révén vette ki a részét a közös terhek vállalásából. A városi igazgatás már 1944. októberében 1000 főnyi közmunkás csapatot szervezett, október 16-án pedig felállították a Közmunkaügyi Hivatalt. Mivel a feladatok egyre tovább nőttek, a szovjet katonai parancsnokság 1945. január 17-én elrendelte a teljes közmunkaköteles lakosság mozgósítását, ami által egyszerre 1500 férfit és nőt foglalkoztattak, állítottak munkába. Még 1945 májusában és júniusában is közel 6000-en dolgoztak állandóan közmunkán, lényegesen csak 1945. őszén csökkent a munka. ^{45/}

A közmunkák ügyeinek zavaros kezelése, ami kezdetben

szükségszerűen érvényesült, hiszen nem voltak kialakult szabályok egy ilyen helyzetre, természetesen ellentmondásos helyzethez vezetett, ami erősen érintette a kisiparosságot is.

Egyrészt a kisiparosok üzleteiket, műhelyeiket kötelesek voltak nyitvatartani, ugyanakkor közmunkát is kellett végezniük, ráadásul kezdetben a közmunka díjazása sem volt rendezve. ^{46/} 1945-re rendezték a közmunkák ügyét: felmentést adtak az önálló kereskedők és iparosok egy részének, akik megválthatták pénzben e terheket. Ezt követően sem lehetett azonban arányos a kisiparosok megterhelése. Egyes szakmák - építőipar, szerelőipar, ... - a feladatok természetéből fakadóan jobban igénybe voltak véve, mint mások.

A közmunkák díjazása is bizonyos korlátozást jelentett: a 12 pengős munkabér alacsony volt, amikor a segéddek 16-20 pengőt kaptak nyolc órai munkájukért. ^{47/} A konjunkturális viszonyok között ennél jóval többet tudtak volna keresni a szabadpiacon.

A közért végzett munka nemcsak a romeltakarítást szolgáló tevékenység volt, hanem a város nehéz helyzetben levő rétegeinek támogatása is. A város árvaházi növendékeinek cipőjavítását 1945. február 26-tól március 14-ig közmunkás alapon cipész iparosok végezték el. ^{48/}

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a szegedi kézműipar 1944. október 11-e és 1945 tavasza között viszonylag

kedvező helyzetben indithatta meg az újjáépítési munkálatokat, gyorsabban szervezhette újjá erőit, mint az ország más területein dolgozó kézműiparosság. A hangsúly ebben az időszakban a konjunkturális lehetőségek szabad kiaknázásán volt, bár a helyzet önmagában is bizonyos korlátokat állított a tulzott gazdagodás elé.

E réteg jelentős mértékben vette ki részét a felszabadító erők támogatásában, a város lakosságának ellátásában.

4./ A Magyar Kommunista Párt szerepe a kisiparosság mozgósításában

A kisiparosság mozgósításában is a kezdeményező szerepet a Magyar Kommunista Párt töltötte be. A párt által az 1930-as évek második felében kidolgozott népfrontpolitikában a kisiparosságnak is megvolt a maga pozitív helye.

A helyi politikai vezetők jelentős része azonban nem ismerte a népfrontpolitika elvét és gyakorlatát. "Már a felszabadulást követő első napoktól kezdve fennállt annak a veszélye, hogy a népmozgalmak vezetői és szervezői elutasítják a nemzeti összefogás gondolatát, Szeged korai felszabadulása következtében a párt legális újjászervezése mindenképpen a párt Központi Vezetőségének irányvonalánál radikálisabb politika jegyében indult meg" - mutat rá Kanyó Ferenc.^{49/}

Ez a proletárdiktatúrát idéző politika, ami kezdetben érvényesült, nem segítette elő a kisiparosság gyorsabb aktivizálását, sőt a bizonytalanságot fokozta soraiban.

A Magyar Kommunista Párt által elfogadott ideiglenes szervezeti szabályzat, amelyet 1944. november 12-én fogalmaztak meg, nem számolt a kisiparossággal, sőt más osztályok szempontjából is jelentősen leszűkítette azok körté, akiket tagjai sorába kívánt vonni: "Tömöríti magában a legöntudatosabb munkásokat, szegényparasztság és az értelmiség leghaladottabb, legharcosabb elemeit." 50/

A Szegedi Népakarat első számaiban gyakori volt a Horthy elleni támadás, az üzemek kollektivizálására való felhívás. A Kommunista Párt az emigrációból hazatérő vezetők segítségével viszonylag gyorsan kijavította a hibákat, 1944. november 19-re már elfogadta a népfrontpolitikát. 51/ A párt tagságának egészével való elfogadtatás azonban nem ment egyik napról a másikra, csak hosszabb távon lehetett eredményt elérni.

Nagy jelentőségű volt az MKP 1944. november 30-án elfogadott programja, amely hosszú távra fogalmazta meg a nemzet erőinek széles összefogását, az ország felszabadítása és ujjaépítése érdekében. 52/ A kisiparosságra megnyugtatóan hatott a magánvállalkozás és magánkezdeményezés elismerése, valamint a progresszív adózás meghirdetése. Ugyanakkor a kisiparosság megemlítése differenciáltan a programban nem található, de az ez időtájt elhangzó jelentősebb megnyilatkozásokban is hiába keressük e

réteg sajátos érdekeinek felvetését.

Megítélésünk szerint ennek oka nem az volt, hogy a kommunista párt nem számolt ezzel a réteggel - amely nemcsak számszerűen volt jelentős országosan és helyileg is, hanem politikai befolyása számánál is nagyobb volt, hiszen a fodrásznál, cipésznél, ... az emberek önkéntelenül is politizálnak - hanem abból fakadt, hogy az MKP az egész tőkét be kívánta vonni az ujjaépítésbe, a kisiparosság érdekei pedig tulságosan is ütköztek egyrészt a nagytőke, másrészt a munkásosztály érdekeivel.

Ha a programokban, megnyilatkozásokban kisebb hangsúly is került a kisiparosságra, a Magyar Kommunista Párt döntő szerepet játszott a kézművesség munkába való bevonásában, valamint érdekvédelmi szervezeteik révén törekedett fokozatos megnyerésükre is.

Mivel a Szegedi Ipartestület vezetője elmenekült a szovjet hadsereg érkezésének a hírére, a Kommunista Párt tagja, Katona András vette át az Ipartestület ideiglenes vezetését. Így szervezett keretekben lehetett a kézművességet mozgósítani a közös feladatok elvégzésére.

Az Ipartestületen keresztül nemcsak a gazdasági feladatok megoldásába, hanem az országos ügyek intézésébe is igyekeztek bevonni a kisiparosságot. A szakosztályi üléseken foglalkoztak a Nemzeti Segéllyel, állást foglaltak a földreformmal kapcsolatban, toboroztak a nemzeti hadsereg fel-

állítására. Ezeken az üléseken Katona András is részt vett, és közvetítette az MKP álláspontját. 53/

A kisiparosság a kezdeti időben követte vagy legalábbis elfogadta az MKP-t. Ebben szerepet játszott, hogy a többi párt nehezen mozdult meg Szegeden. A Szociáldemokrata Párt helyi szervezete csak 1944. november 9-én ült össze, szervezetileg pedig csak 1944. decemberében jött létre, megkésve a népfront többi pártjától.

A Független Kisgazdapárt 1944. november 23-án alakult meg, majd utolsóként lépett fel a polgárság pártja. 54/

A pártok megalakulása differenciálódást indított el a kisiparosság körében is. A pártok mindegyike igyekezett megnyerni magának a kézművességet is, bár szinte mindegyik párt - a Szociáldemokrata Párt kivételével - a hangsúlyt elsősorban a parasztságra tette.

A Szociáldemokrata Pártnak a Délmagyarországban közölt első programja a munkások és parasztok mellett nagy hangsúlyt tett a polgárok, nők, ifjak megnyerésére.

Nem beszél a fasiszták és a nyilasok elleni harorról, amely a kisiparosság számára megnyugtatóbb volt, mint a Magyar Kommunista Párt programjának következetes antisziszmus. 55/

Ezt a differenciálódást tükrözte a Szegedi Ipartestület 1944. decemberi ülése, ahol már különböző elképzelések ütköztek. Egyrészt jelentős hangsúlyt kapott a bi-

zonytalanság érzése: "Nem tudjuk ugyanis, hogy mit hoz a jövő, a gazdasági élet és ezzel kapcsolatban az iparosság helyzete mikor kerül ismét normális mederbe, viszont azt sem tudjuk, hogy a felépítendő demokratikus Magyarországon milyen szerep vár a kézműiparosságra és azok érdekképviselői szervezeteire, az Ipartestületekre. 56/

Másrészt a különböző pártok képviselői más-más módon igyekeztek megnyerni a kézművességet saját pártjuk számára. Katona András a következőképpen határozta meg a kisiiparosság előtt álló távlatokat: "Az iparosság legnagyobb része Magyarországon kézműiparosból áll. Szükséges tehát, hogy az iparosság elnyerje azt a helyet, amely őt megilleti. Ezt pedig úgy tudjuk biztosítani, ha a dolgozó iparosságot bevonjuk a gazdaságpolitika berkeibe. Tehát olyan gazdaságpolitikát kell folytatnunk, amely a dolgozó iparosságot támogatja a legmesszebbmenően és biztos jövőt nyújt, nem úgy mint eddig. Ezt egy kis jóakarattal és új gazdasági rend kialakításával meg lehet oldani. A dolgozókat munkához kell juttatni, és a dolgozó társadalom közé nem szabad éket verni. Biztosítani kell, hogy a dolgozó iparos munkájából meg is tudjon élni, ha pedig kiesik a szerszám a kezéből ne kerüljön az utcára.... Kéri az iparos társakat, hogy értsék meg és támogassák, hogy egy egészséges dolgozó társadalom alakuljon ki, ahol nem lesznek válaszfalak, és minden magyar ember megtalálja a boldogulását. Állítja, ha a dolgozó társadalom összefog,

olyan boldog Magyarországot tudunk építeni, amely nem volt, hanem lesz." 57/

Ez a felszólalás tükrözte, hogy az MKP a kisiparosságra hosszú távon számít, nem ideiglenes szövetségesként veszi számba, valamint azt is, hogy elsősorban a dolgozó kisiparosság érdekeit kívánja támogatni. Ugyanakkor azt is mutatja Katona András beszéde, hogy még mindig hat a radikálisabb megfogalmazás, hiszen 1944. decemberében még a nemzeti összefogás volt napirenden az országos politikában, ez az álláspont pedig inkább a szűkebb népfront gondolatot tükrözte, a hangsúlyt a dolgozók egységfrontjára tette.

Felmerült ezen az ülésen a külön polgári párt, egyes iparos párt létrehozásának a gondolata is, oly módon, hogy az Ipartestület tagsága együttesen lépjen be a polgári pártba. Ezt azonban elvetették és helyette azt javasolták, hogy minden iparos lépjen be valamelyik neki tetsző pártba, így biztosítsák a helyüket a törvényhatóságokban is. Ez utóbbi mutatta, hogy az addigi érdekképviseleti szervezet - Ipartestület - sorsa bizonytalan volt, nem tudták megmarad-e az új viszonyok között is. 58/

A nemzeti frontban bekövetkezett hangsúlyeltolódás tükröződött az Ipartestület életében is: míg 1944. november után a fő tüzet Hitler ellen irányították, 1945. februárjától több anyagban a nyilasok, Baross Tagok kerülnek előtérbe. Hangsúlyozták, hogy a vezetésből a jobboldaliak "álljanak félre és a vezetést vegyék át azok, akik

a mai demokratikus szellemnek a hivei." 59/

A város felszabadulását közvetlenül követő időszakban a kézműiparosság tehát elfogadta az MKP - bár bizonytalanul - feléjük nyújtott kezét és hitet tett a demokratikus Magyarország mellett. Ezt mutatja a Délmagyarországban az Ipartestület által közzétett nyílt levél, amely szerint: "Szeged és a környék kézműiparossága a legmeszebbmenően támogatja a kormányt programja keresztülvitelében, a demokratikus népi, független, szabad Magyarországgal mellett tesz hitet és minden erejével részt akar venni a romok eltakarításában, a fasizmus elűzésében és az új Magyarország felépítésében." 60/

II.

A szegedi kézműipar szerepe a város ujjaépítésért folytatott harcában 1945 tavaszától 1947-ig

1./ A gazdasági élet helyreállításában betöltött szerepe

Ahogy a város az ország egyre nagyobb területeinek felszabadításával egyre jobban bekapcsolódott az egész ország gazdasági vérkeringésébe, úgy vált egyre nehezebbé annak megakadályozása is, hogy Szeged viszonylag előnyös ellátási helyzetét továbbra is fenntarthassa. Az országosan jelentkező problémák alól sem a város, sem egyetlen réteg nem vonhatta ki magát; készleteit nem tarthatta meg magának, ellátó mezőgazdasági körzete sem csak a szegedi piacokra termelt többé.

A kormánynak Budapestre költöztetésével Szeged hosszú ideig tartó önálló jellege megszűnt, provinciális jellegét kapott. Ennek következtében gazdasági helyzete romlott a korábbi időszakhoz képest.

A kézműipar számára azonban még mindig viszonylag kedvezőek voltak a feltételek, ezt tükrözi, hogy létszámuk továbbra is emelkedett, bár az országoshoz képest sajátságosan. Szegeden a kézműiparosok száma 1946-ban éri el

tetőzését, 1947-ben már csökkenés figyelhető meg, míg országosan 1947-re éri el létszámuk a csúcspontot. ^{1/}

Az emelkedés mérete differenciáltabb volt, mint korábban az egyes szakmák esetében.

Kisebb méretű a számszerű emelkedés a cukrász, mézesbábos, vendéglős, sütőiparban. Ez összefüggött azzal, hogy Budapest felszabadulása az élelmiszerek árait magasra növelte, ezzel jelentős mértékben megdrágított a vidéki életet is. 1945. októberétől a szegedi cukrászdákat is bezárták, készleteiket számba vették a közellátás céljaira. ^{2/}

Korlátozta ezeknek a szakmáknak a lehetőségeit a városi üzemek felállítása is. A város kenyérüzemet létesített egyrészt az egyre nehebbé váló kenyérellátás megoldására, másrészt az árnivellálás szükségessége miatt is, mivel Szeged sem vonhatta ki magát az egyre terjedő infláció alól. Amíg egy kilogramm kenyér előállítási költsége 1945. februárjában 25 fillér volt, májusban 60, júniustól 1,20 pengőre emelkedett. ^{3/}

Ezt az egyre gyorsuló folyamatot próbálta visszafogni a hatóság közüzemek alapításával. Az alapvető élelmiszer anyagok iránti kereslet növekedése, a mezőgazdaságban meginduló helyreállítási munkák ugyanakkor kedvező feltételeket teremtettek a molnárok számára, amely iparosok száma egy év alatt háromszorosára növekedett. ^{4/}

Ugyanakkor az állatállomány jelentős pusztulása és a pótlás nehézségei miatt a husipar csak jelentéktelen méretekben emelkedett. 5/

1945 nyarára egyre jobban érintette a várost a közlekedés szétrombolásából fakadó utánpótlás hiánya, hiszen a belső tartalékokat már felemésztették, az ipari nyersanyagok jelentős részét pedig Szeged távoli területekről szerezte be. Ez különösen a szén, bőr, textilanyagok hiányának fokozódásában jelentkezett.

Az elsődleges feladat tehát a közlekedés helyreállítása volt, ahol az MKP felhívására meg is indult a munka. E feladat megoldása jelentős lehetőségeket teremtett a hajóácsok számára, ahol ennek hatására háromszoros létszámemelkedés következett be, a bádogos- és szerelőiparosok számára, - 56-ról 63-ra növekedett a számuk 1946-ra -, az autószerelő szakma tagjainak, a lakatosoknak.

De a közlekedés helyreállítása az egész kézműipar érdekeit is szolgálta, ezért az ipari munkásság által kezdeményezett akcióhoz, amelynek célja a vasuti kocsik és mozdonyok gyártása volt, s amely a "rohammunka" elnevezést kapta az iparosság is csatlakozott és személyenként 10 órai munkáját ajánlotta fel díjmentesen. 6/

A későbbiek folyamán az iparosság pénzben váltotta meg a rohammunkát. 1945. szeptemberéig 144.510 pengőt gyűjtöttek össze e célra, 212 iparos pedig személyesen leoldozta a vállalt 10 órát. 7/

Döntő volt a város életének megszervezésében az Uj-

jáépítési Bizottság megalakítása, amely amellettt hogy gyorsította a közlekedés helyreállítását, igyekezett a környék belső erőforrásait mozgósítva a tüzelőanyagellátást biztosítani. Erre a célra kitermelték a sövényházi erdőt, a városi erdőt, a tompait. Kitermelési szerződést kötöttek a kalocsai érseki uradalom Baja melletti 84 kataszterhold erdejére. 8/

A fa ilyen célra való felhasználása azonban jelentős nyersanyagproblémát jelentett az asztalos, kádár, kárpi-tos, kefekötő, ... ipar számára, kedvezőtlené tette a lehetőségeket számukra.

A nehezen megszerzett nyersanyagokat egyébként is fontossági sorrend szerint kellett elosztani "Első helyen jön tekintetbe a villanytelep és a konzervgyárak", amelyek az egész város életét befolyásolták. 9/

Az általános nyersanyaghiány konjunkturális lehetőségeket teremtett a takácsok, timárok, vas- és fémöntő iparosok számára, mivel a gyáripar csak lassan tudott talpraállni.

Jelentékeny emelkedés figyelhető meg a kosárfonó-, faesztergályos-, szijgyártó-, kovács iparoknál. Ez annál is érdekesebb, mert a nyersanyagellátás gondjai nem indokolták volna ezt a mértékű növekedést. A földreform következtében jelentkező kisüzemi eszközigény azonban igen nagy keresletet teremtett ezen iparok cikkei iránt.

Kisebb méretű volt a számbeli növekedés az építőipari szakmák esetében /tetőfedő, kőfaragó, kőműves, üveges, .../.

Ennek egyik oka a város épületeinek kisebb méretű károsodása volt. A Szeged város Törvényhatósági Bizottsága Közgyűlésének 1945. június 25-i jegyzőkönyve szerint 8 % lakhatatlan lakás volt Szegeden.^{10/} Még jelentősebb volt azonban az a tény, hogy nem volt fedezet a megrongált lakások helyrehozatalára a város pénzügyi helyzete miatt, pedig a lakásinség a menekültek nagy száma miatt egyre növekedett. Az építkezések csak nehezen folytak, mert magánérőből szinte alig vállalkoztak a lakások helyrehozatalára.

Szintén csökkentették az építőipari szakmák foglalkoztatási esélyeit, hogy a különböző közintézmények, pl. a MÁV, sőt a gyárak is a helyreállítási munkákat saját munkásaikkal végeztették, erre készítették őket az egyre szaporodó munkanélküliek száma.

Ellentmondásos képet mutat a szabóipar létszámát tükröző adatsor: míg a férfiszabók száma alig növekedett, a nőiszabóké lényegesen megugrott. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy bár a textilnyersanyag hiánya mindkét ágazatot érintette a nők mégis kénytelenek voltak dolgozni, megmaradni a szakmában, mert a család fenntartása a nők munkába állását is megkövetelte, más területeken pedig számukra az elhelyezkedés sokkal nehezebb volt. Ezt igazolja az egyéb női jellegű szakmák létszámának az emelkedése is, valamint a kontárokról szóló jelentés, amely szerint a legnagyobb számban a női szabók valamint a fodrászok között

voltak e címen felelősségre vontak. ^{11/} Ugyanakkor a kereslet is meg volt a ruházati iparok iránt, hiszen a ruhákat többször is átalakították, éppen a nyersanyaghiány és a konfekcióipar lassu ujjaéledése miatt.

Szembetünő a nyomdászok, könyvkötők számának a nagyobb méretű gyarapodása, amely a politikai élet megelevenedésével, a propaganda anyagok és más kiadványok iránti kereslet növekedésével voltak összefüggésben.

Az egyre erősebben jelentkező nyersanyaghiány miatt az iparigazolványok korlátlan kiadása sértette a kisiparosok érdekeit, hiszen tovább növelte az anyagellátási gondokat. Ezért maga az Ipartestület sürgette az engedélyek kiadásának korlátozását. A kormány 1945. második felében több korlátozó intézkedést is hozott az iparengedélyek kiadása terén. A rendelet ügyelt a szociális szempontok érvényesítésére: "... életkora, általa eltartandók száma hiteelt érdemlőleg állapittassék meg, mert cél az, hogy első sorban azon önállósuljanak, akik egyrészt nagyobb család eltartásáról kötelesek gondoskodni, vagy magasabb koruknál fogva munkavállalói minőségben kevésbé tudják önmagukat eltartani, vagy egyébként alkalmatlanok fizikai munkának közvetlen végzésére." ^{12/}

Az iparigazolványok kiadásának korlátozása azonban ebben az időben gyengén funkcionált, nem tudta feladatát teljesen betölteni, mivel a döntést a minisztérium hozta,

nem az adott viszonyokat jobban ismerő Ipartestület. Így gyakori volt a panasz, hogy a korlátozások ellenére olyan szakmákban is hozzájárulnak az iparigazolvány kiadásához, ahol pedig telítettség van. ^{13/}

Megítélésünk szerint egy teljesen sajátos "korlátozási politika" érvényesült. Azzal, hogy az iparengedélyek kiadása szinte korlátlan volt, egy önkorlátozás jött létre, a "sok az eszkimó, kevés a foka" elv alapján éppen a szabadság korlátozta az egyes kisiparos gazdagodási lehetőségét.

A kisipar tulburjánzását korlátozta, stabilizálódását nehezítette, hogy hitelhez nem juthatott. Bár országosan is 1945. második felétől állandóan napirenden volt a kisipari hitel kérdése, 1947-ig nem történt gyakorlatilag előrelépés ezen a területen.

Az 1945. október 14-i országos Ipartestületi értekezleten Lippay István dr. az IPOK akkori főtitkára hangsúlyozta, hogy szükséges a munkaeszközök beszerzésére az iparosok részére 600 milliós hitelkeret biztosítása, amelyből azoknak a bankszerű hitelfedezettel nem rendelkező kisiparosoknak a hiteligényeit elégítenék ki, akik hadifogságból, deportálásból tértek vissza, továbbá a kibonbázottaknak, kifosztottaknak, kiutasítottaknak, vagy háborus kárt szenvedteknek. Az elgondolás szerint egy személy részére 100.000 pengő hitel lenne engedélyezhető, amely

kivételesen és indokolt esetben 200.000 pengőig lenne emelhető. ^{14/}

A pénzügyintézmények azonban nem voltak abban a helyzetben, hogy a hiteligényeket kielégítsék, ráadásul a hitelek a gyors inflálódás következtében értéküket is veszítették. Az egyébként is szűkös pénzügyi viszonyok között az egész ország szempontjából fontos területekre kellett koncentrálni a hiteleket: az ujjáépítés, a jóvátételi szállítások a gyáripár helyreállításának támogatását követelték meg. A kisipar számára a rövid lejáratú hitelek - amelyek pillanatnyilag mozgathatók voltak - egyébként sem nyújtottak volna megoldást, hiszen az alapproblémákat, mint a gépi felszereltség javítása, műhelyek berendezése, csak hosszú lejáratú kölcsönökkel lehetett volna megoldható.

Egy szempontból azonban mégis érdekes a fent idézett gondolat. A háború előtti időkben a Budapesti Kisipari Hitelintézet és az Iparosok Központi Szövetkezete elégitette ki a hozzáforduló iparosok hiteligenyeit. ^{15/}

Itt a hangsúly elsősorban a fedezettel bíró kölcsönök kielégítésén volt - tehát a jobb modu iparosok támogatásán -. Az ingatlanmal nem rendelkező iparosok részére kreált fedezetnélküli hitelakciót pedig az igénylők "meghizhatóságához" kötötték és csak kisebb hiteleket nyújtottak számukra. Eszköz volt a hitelodaitélés is a jobboldali szervezetekbe való beléptetéshez.

A népi demokratikus kormányzat a fedezet nélküli hitel

megteremtését sürgette, bizonyítva, hogy elsősorban a szegényebb iparosok helyzetén kívántak javítani.

A tőkeszegénység, a hitelek hiánya lehetetlenné tette a hézműipar technikai színvonalának javítását, modernizálását. Márpedig a "specializálódás feltételezi és megköveteli, hogy a kis- és középüzemek technikai felszereltsége is korszerű legyen. A kis- és középüzem nem a műszaki színvonal tekintetében, hanem termelési nagyságrendjében és belső szervezésében tér el a nagyüzemtől." 16/

A szegedi kézműipar gépesítettségi szintje 1946-ban is igen alacsony szintű volt. 17/ Az Ipartestület kimutatása szerint az összes iparos közül 2111 rendelkezett valamilyen munkagéppel: a 246 asztalos csupán 87 esztergapadot mondhatott magáénak, a 14 faesztergályos 22 esztergapaddal rendelkezett, vagy a 281 férfiszabóra összesen 320 varrógép jutott.

Hasonlóan az elmaradott technikai szintről árulkodik az a tény, hogy az összes Ipartestületi tagra 409 elektromotor jutott, 1137,75 lóerő teljesítménnyel. 18/

A kisiparosság elsődlegesen a lakosság igényeit elégitette ki, amely főleg javító munkát jelentett. A város lakosságának általános anyagi nehézségeinek fokozódása azonban csökkentette a keresletet. Ezért a kisiparosság is kérte a jóvátételi szállításokba való bekapcsolását, hogy munkalehetőségei bővüljenek.

Miután 1945. nyarától Szegedet is bekapcsolták a jóvátételi szállításokba, a kézműiparosság is kérte, hogy "minden gyár a jóvátételi termelésből adjon kontingenst az iparosságnak." ^{19/} A jóvátételi szállítások, bár jelentős terheket jelentettek az ország számára, mégis pozitív szerepet tölthettek be, mert a termelési eszközök fejlesztése felgyorsult.

Hogy a számbeli növekedés mögött komoly nehézségek is léteztek, azt mutatja, hogy az 1945. október 14-i országos ipartestületi elnöki értekezleten a kisiparosság maga is fellepett a kötött gazdálkodás bevezetése mellett, mondván, hogy "meg kell fogni a készleteket, és a nyersanyagot és ezzel gazdálkodni kell." ^{20/}

Bizonyos korlátozó szerepet játszott az adórendszer kialakítása is. Itt nem is az adó mérete ellen tiltakozott az iparosság, hanem a tulzott adminisztráció ellen. A különböző leltárok, könyvek vezetése, a magában dolgozó kisiparos számára ténylegesen felesleges papirmunkát jelentett.

2./ Az alkalmazotti állományban bekövetkezett változások

A szegedi kézműiparosok által foglalkoztatott alkalmazottak esetében ellentétes tendencia mutatható ki, mint

a mesterek létszámánál.

A foglalkoztatottak létszámának alakulását mutatja az alábbi táblázat: ^{21/}

ÉV	Segéd	Tanonc
1938 _{a/}	2262	1536
1944	3010	1214
1945	2280	782
1946.	1971	587

Az alkalmazottak létszáma a felszabadulást követően - ha eltérő dinamikával is - de csökkenő vonalat mutat.

Az 1938-as és 1945-ös adatok összevetése bizonyítja, hogy a konjunkturális lehetőségeket elsősorban a több segéddel dolgozó iparosok tudták kihasználni, hiszen 1938-hoz képest 1945-re csökkent a mesterek száma /3262-ről 3187-re/ és növekedett a segédek száma, mégis 1945-ben magasabb volt a magukban dolgozó kézművesek létszáma: 1938-ban 1908; 1945-ben 2235. ^{22/}

Ez elsődlegesen a háborús konjunkturából eredt, amit a középüzemek jobban ki tudtak használni. 1944-től kezdve azonban az alkalmazottak létszáma állandóan csökkent.

A segédek számának csökkenésében szerepet játszott a jelentős méretű munkabéremelés, amit a munkáspártok és

a szakszervezetek harcoltak ki, hiszen az egyre fokozódó inflációval szemben védeni kellett a munkásokat.

A segédektől való szabadulásra ösztönzött az is, hogy az 1946. január 9-i közellátási értekezlet határozata értelmében a segéd nélkül dolgozó iparos részére testi munkás póttjegy adható ki és az iparosnak a hatósági jegyelátásra való jogosultsága megállapításánál a tanoncot nem kell alkalmazottnak számítani. ^{23/}

Ez különösen az egy-két segéddel dolgozó iparosokat készítette alkalmazottaik elbocsájtására.

Jelentős szerepet játszott az anyagihiány, amely 1946-ra különösen erősen jelentkezett az építőiparnál, husiparnál, festőiparnál; ezekben az ipari szakmákban a segédek száma is jelentősen csökkent. Ezt mutatja a szakmák szerinti segédmegoszlásról készített kimutatás. ^{24/}

Jelentős a visszaesés az asztalos segédeknel a fahiány miatt, a cipőiparnál a bőrhiány miatt.

A Kamara jelentése szerint "1946. február fordulópontot jelent a munkanélküliség fokozódása terén. A munkanélküliek száma különösen a több családtagot foglalkoztató ipari és kereskedelmi munkavállalóknál, valamint a tanoncoknál mutatkozik. Ennek a munkanélküliségi folyamatnak a teljes kifejlődése a következő hetekben és hónapokban várható. A sokgyermekes családfenntartók elbocsájtásának az oka az új munkabérrendszer, amely a munkaadót arra kötelezi, hogy a családtagok részére is külön természetbeni

szolgáltatást nyújtson vagy ezt készpénzben váltsa meg. Különösen a kisiparos és kiskereskedő munkaadó esetében következik ez be, mert egyébként is csökkent munkalehetőségét veszítette el azáltal, hogy versenytársai, akik családtag nélkül élő alkalmazottakat foglalkoztatnak, lényegesen előnyösebb lehetőségek között dolgoznak." 25/

A gyáripar elszívó hatása ekkor még nem érvényesült, hiszen a szegedi gyáripar helyreállítása lassan haladt előre, bár egyes esetekben éppen a legjobb segédek mentek a gyárakba. Vonzotta őket a jobb élemezésről, szociális vivmányokról hallott hírek.

A tanoncok számának csökkenésében döntő szerepet játszottak azok a vivmányok, amelyeket szervezettségük révén kiharcoltak. A Szabad Szakszervezet Ifjumunkás csoportja külön szervezte a tanoncokat. Fellépésük eredményeként jelentős munkaidőcsökkentést - het 48 óra -, órabéremelést értek el. 26/

A tanonckérdés terén mutatkozó hanyatlásra jellemző a Szegedi Ipartestület tanoncszerződésekről vezetett statisztikája. Eszerint amíg az 1938-1941 közötti években az évi tanoncszerződések száma kb. 800 körül mozgott, addig 1941-ben kötött tanoncszerződések száma alig haladta meg az 500-at, amely kb. 37 %-os visszaesést jelentett. "Még megdöbbentőbb képet mutat az 1946. június 1-ig megkötött tanoncszerződések száma. A Szegedi Ipartestület félesztendő

alatt csak 65 tanoncszerződést kötött. Ez kb. 80 %-os csökkenést mutat." 27/

Ennek következtében míg 1938-ban a Szegedi Tanoncsiskolának 1052 fiú és 582 lány növendéke volt, 28/ 1946-ban összesen 500 volt a tanulók létszáma. 29/

Bár miniszteri rendelettel próbálták a tanoncszerződések felbontását megakadályozni, a csökkenés tovább erősödött. 30/

Összegezve megállapíthatjuk, hogy bár az 1945-1947 közötti időszak konjunkturális lehetőségeket teremtett a kézműipar számára, s ez jelentkezett is a számszerű gyarapodásban, de a hosszú távra szóló stabilizálódás feltételei - a technikai szint, az utánpótlás - tanoncképzés, segédlétszám - - vagy stagnáltak, vagy visszaestek. Ebből fakadóan a gazdasági élet normalizálódása önmagában szorította vissza a kisipart, szerepének további megtartása már csak állami támogatással, irányítással volt lehetséges.

3./ A pártok viszonya a kisiparossághoz

1945 nyarára a felszabadulás után létrejött széles nemzeti egységfrontban a bomlás jelei mutatkoztak, az osztályellentétek kiéleződése felgyorsult. A pártok között megindult az egyes osztályok, rétegek megnyeréséért folyó erőteljes rivalizálás. E harc során minden párt igyekezett befolyása alá vonni a kisiparosságot is, azonban a hang-

sulyt szinte minden párt a parsztságra tette, a kézműiparosság problematikája a pártok programjainak a peremére szorult.

Az MKP az ujjaépítés feladatát állította előtérbe, amely program megvalósítása többé-kevésbé minden társadalmi rétegnek és osztálynak érdekében állott. Az 1945 májusi pártértekezlet széles nemzeti összefogás szükségességét hirdette az ujjaépítés roppant feladatainak megoldása érdekében. Állást foglalt amellett, hogy a munkásokon, parasztokon és értelmiségieken kívül mozgósítani kell a tőkének azt a részét is, amely hajlandó bekapcsolódni az ország felépítésének nagy munkájába. Ugyanakkor az ujjaépítés érdekében követelte a fasiszta - és nyilasvagyon igénybevétele és a bányák államosítását, s legszögezte, hogy az ujjaépítési program megvalósításának fontos feltétele a reakció elleni következetes harc. 31/

Az MKP pünkösdi konferenciáján szó esett a kisiparoságról is. Gerő Ernő felszólalásában hangsúlyozta, hogy szükséges a kisiparnak a bekapcsolása a mozdonyok és vagonok javításába, alkatrészek gyártása terén. "Az asztalos munkát a vagonok javításához kisüzemek is elvégezhetik és vannak más ilyen jellegű munkák is. Ezzel támogatjuk a kisiparosokat és ugyanakkor ők is segítenek nekünk talpraállítani a vasutat." 32/

Az MKP szegedi szervezete az ujjaépítésre mozgósítással 1945. május 27-én népgyűlést szervezett, ahol ismer-

tették a város ujjaépítési tervét. E program a nehéziparral és a közlekedéssel kapcsolatos tennivalókat foglalta magában, ugyanakkor nem kapott kellő hangsúlyt a Szeged sajátoságaiból fakadóan igen fontos könnyűipar, a textil- és faipar." ^{33/} Ez a megfogalmazás eleve kedvezőtlen volt a kisipar számára, sőt a kisiparra váró feladatokról egyáltalán nem esett szó a programban.

Hasonló hiányosság figyelhető meg az 1945 őszén kidolgozott 3 éves városfejlesztési tervnél is. E tervezet kiemelten foglalkozott a mezőgazdaság fejlesztésével, az ujjgazdák segítségével, a közlekedés, uthalózat, kultúra, egészségügy fejlesztésével, ami feltétlen pozitív volt. Nincs azonban terv a kisipar fejlesztésére vonatkozóan. ^{34/}

Hasonló tendencia figyelhető meg a Délmagyarország című lap cikkeinek tartalmánál is. Miután a lap 1945 nyarára az MKP lapja lett, csökkent a kisiparral foglalkozó cikkek száma, a hangsúly a munkások mellett a parasztság és értelmiség kérdéseire került.

Az 1945. augusztusi választások programjában és az előtte folytatott propaganda munkában is e réteg sajátos problémái háttérbe szorultak.

A jobboldali, fasiszta maradványok elleni harc megindulása, amelyben az MKP játszotta a döntő szerepét, e párt követelte az igazolások következetes végrehajtását, szintén nehezítette a kézművesek közeledését a kommunista párt-hoz. A szegedi kisiparosok közül is sokan voltak korábban

a Baross Szövetség vagy más jobboldali szervezet tagja. Természetesen a többség nem tudatosan lépett be ezekbe a szervezetekbe, hanem a kényszerítő körülmények miatt. Jelentős részük azonban félt az igazoltatásoktól, ezért népszerűbb volt közöttük a KGP igazoltatásokat elkenni akaró politikája.

A szegedi iparosok közül a Kamara kimutatása szerint 1946. végéig 235 iparost nem mentesítettek. Korábbi tevékenységük miatt a következő elmarasztalást kapták: 35/

összes hatósági jogosítványtól megfosztottak:	1-et
örökre megfosztották jogosítványától:	10-et
jogosítványától megfosztottak:	18-at
jogosítványától 5 évre megfosztottak:	3-at
3 évre	5-öt
2 évre	1-et
1 évre	2-t
feddésben részesítettek 5 évre:	61-et
3 évre:	49-et
2 évre:	51-et
1 évre:	32-t.

Mint a fenti kimutatás bizonyítja, a kisebbségnek volt csak miért rettegni. Mivel azonban az igazoltatások elhúzódtak, a kisiparosok jelentős része bizonytalanságban élt, félt, hogy rá is sor kerül.

Az MKP a Délvidéki Iparosok és Kereskedők Szabad Szervezetén /DIKSZ/ keresztül próbálta befolyását erősíte-

ni a kézművességre. Szegeden 1945 elején már 2060 kisiparos és kiskereskedő volt tagja e szervezetnek.

Feladatául a DIKSZ azt tűzte ki, hogy "megteremteni kívánja az összhangot a demokratikus állam alapját képező három réteg a munkás, paraszt és önálló kisiparos és kiskereskedő között." 36/

Az iparosok közül elsősorban a korábban érdekvédelmi szervezettel nem rendelkező szabadiparüzők léptek be, ill. azok az iparosok, akik felismerték, hogy az IPOK és helyi szervei nemcsak a kézművesek érdekeit képviselik.

Nehezítette azonban a DIKSZ szervezését, hogy nem volt tisztázva, melyik is a kisiparosság valódi érdekvédelmi szervezete. Maguknak a munkáspártoknak sem volt e kérdésben kialakult álláspontjuk, a megítélés bizonytalanságát tükrözi, hogy még a SZDP-nak - amely viszonylag többet foglalkozott e réteg kérdéseivel - sem volt egyértelmű az álláspontja: A Szegedi Népszava 1945. december 12-i számában a SZDP gyűlésének álláspontjáról a következőket közölték: "A DIKSZ-re szükség van, mert a kereskedőknek más érdekképviselőjük nincs." 37/

A DIKSZ anyagellátás, elosztás és más gazdasági érdekvédelmi intézkedéseket is hozott, ami miatt gyakori volt a surlódás az Ipartestülettel. A kisiparosság megosztottsága nehezítette politikai tájékozódását, érdekvédelmének hatékonyabb szolgálatát.

A Kgp az általános szólamokon kívül szintén kis fi-

gyelmet fordított csak e rétegre. Ezt tükrözi a Szegedi Hírlap 1945. július 18-i számában nyilvánosságra hozott 21 pontos programja. A 21 pont közül konkrétan a kisiparral 1 pont foglalkozott, áttételesen pedig még kettő érintette e réteg érdekeit.

"... 3. pártunk a magántulajdon alapján áll.

... 6. Szükségesnek tartjuk a kisipar védelmét, támogatását és megfelelő hitellel való segítségét. ...

18. Követeljük a szociális biztosítás mindenkire általánossá tételét. ..." 38/

Jellemzője ennek a programnak, hogy a többi, főleg parasztságra vonatkozó pontnál mindenütt a "követeljük" megfogalmazást alkalmazták, a kisiparra vonatkozó alapelvénél azonban csak "a szükségesnek tartjuk" kifejezés szerepelt.

Jelentősebb szerepet kapott a SZDP programjában a kisiparosság. Konkrét feladatokat is megfogalmaznak helyzetük javítására, mint az ujjaépítés és jóvátétel feladataiba való bekapcsolásuk állami támogatás mellett.

A szövetkezetek kérdésének korai felvetése - mégha beszerző-, termelő-, hitel-, és értékesítő szövetkezetéről beszélt is ezidőtájt a Szegedi Népszava sok cikke - azonban visszatetszést keltett a magántulajdonára, önállóságára féltékenyen érzékeny réteg körében. 39/

Az 1946. március 17-i rendes közgyűlésen megválasztották az iparosok a Szegedi Ipartestület új vezetőségét.

A választások eredménye jelentős változást eredményezett az Ipartestület tevékenységében. A választás előkészítése során két lista futott, a hivatalos és a független iparosoké. A 996 szavazat közül az MKP tagja Katona András 206 szavazattal alul maradt. Az új elnök Farkas Imre lett, sőt az egész vezetőségben a KGP szerepe vált döntővé. ^{40/}

A választási eredményeket magyarázza, hogy a KGP az 1945. novemberi választások után a kisiparosságra is nagyobb figyelmet fordított. 1945. decemberében megkezdte a párton belül az iparos bizottság létrehozását, amely feladata volt az ipari szakosztály megalakítása az FKGP-n belül.

1945. december 26-án megalakították a FKGP iparos csoportját, amelynek elnöke Stampay János építész lett /akit az igazoló bizottság 1946. augusztus 1-én feddésre ítélt/. Az alakuló ülésen hangsúlyozták a polgári élet ápolását, a polgári gondolat fontosságát. ^{41/}

Ezt követően az Ipari Szakosztály vezetősége megkezdte a szervezést és az ipari szakosztályokhoz felhívásokat intézett, amelyben csatlakozásra szólította fel az iparosokat.

A KGP nagy teret szentelt az ipartestületi választásoknak a Szegedi Hírlap hasábjain is. Jelentős hangsúlyt

kapott a magántulajdon védelmének, a valláserkölcsi alapon állásnak, a KGP vezetése alatt álló "iparos egységnek" a propagandája. ^{42/}

Az 1946. április 29-én újra meginduló Szegedi Hírlap a politikamentességet és a gazdasági kérdésekkel való foglalkozást hirdette meg, az iparosok és kereskedők érdekeit szolgáló ujságként adta meg a programját. ^{43/}

Sokszor visszatért a "Szentistváni alapon álló független szabad magyar haza" és a "teremtő isten" propaganda is a KGP lapjaiban. ^{44/} E párt tehát erősen kihasználta azokat a tudati elemeket, amelyek a szegedi iparosság körében még erősen hatottak.

Az MKP kisiparos és kiskereskedő csoportja megkésve, 1946. februárjában alakult meg, első ülését február 27-én tartotta. ^{45/}

A választásokat követően a Szegedi Ipartestület hangneme, szerepe megváltozott. A KGP ezt a szervezetet is igyekezett felhasználni az arányosításért folytatott harcban, a baloldal pozícióinak csökkentésére. Az Ipartestület vezetősége követelte, hogy minden iparosságot érintő ügyben az ipartestület véleményét hallgassák meg, az egyes bizottságokban - közellátási, újjáépítési-, városrendezési-, nemzeti igazoló bizottságokban - az Ipartestület is kaphasson képviseletet ... ^{46/}

Az Ipartestületben folyó B listázásoknál a régi alkalmazottaknak felmondó levelet küldtek, ugyanakkor egy Nyugatról visszatért, de nem igazolt tisztviselőt és egy internálásból elbocsájtott, de rendőri felügyelet alatt álló tisztviselőt állásába visszahelyezett. Ezek ellen a SZDP Kisiparoscsoportja, az MKP és a szakszervezet is tiltakozott. 47/

Az ipartestületi választás tanulságul szolgált az MKP és az MSZDP számára is. Világosan mutatta, hogy a kisiparosok megnyerése rövid távon nem megy, a tudati hagyományok erősen kötik ezt a réteget, csak aktív munkával, problémáikra figyelemmel lehet a haladás oldalára átvonni őket.

III.

A kézműipar feltételeinek megváltozása 1947-1949.

között

1./ A gazdasági helyzetben bekövetkezett változások

A stabil pénz megteremtéséért folyó küzdelem, az infláció felszámolása a kisipar korábbi gyors ütemű fejlődését visszavetette. A kisipar feltételei - anélkül, hogy a gazdaságpolitika valamiféle különleges módszerére sor került volna - hiszen a gazdaságpolitikai koncepció továbbra is a többszektoru gazdasággal számolt - nem váltak kedvezővé.

A stabilizációhoz szükséges árak kialakításánál a vasuti tarifákat a háboru előtti szint 4,1-szeresében állapították meg, ami a háboru előtti arányokhoz képest a szállításokat megdrágította. ^{1/}

Ez kedvezőtlen helyzetet teremtett az egész szegedi ipar számára, mivel a távolról szállított nyersanyag jelentősen megdrágította a termelési költségeket.

"Az épületkárok, épület-ujjáépítési feladatok ellenére a lakbérek esetében nem lehetett magasabb árakat meghatározni, mint a háboru előtt - állapítja meg Ránki György -, sőt az 50 %-os életszínvonal elérésére igen alacsony lakbérösszeg szorzószámot határoztak meg. Így a lakbérköltségek

ségek világviszonylatban is a legalacsonyabb szintre csökkentek." ^{2/} Ez azonban az építőipari szakmák számára azt jelentette, hogy a munkalehetőségek tovább csökkentek, hiszen a lakások helyreállításához, karbantartásához szükséges pénzügyi fedezetek így igen szűkösek voltak. Ez a helyzet a kézműiparosság széles rétegét érintette, hiszen számos szakma épült az építőiparra, mint a szerelőipar, festőipar, ...

Az új bérszínvonal kialakítása is kedvezőtlen volt a kisipar szempontjából. Az 1938-as évi szükségletkielégítés átlagosan felét biztosította ez, ezen belül azonban jelentős eltérések mutatkoztak. Az élelmezési költségeknek - 1938-hoz viszonyítva - 52,5 %-át, a lakásköltségek 80 %-át, a közüzemi díjak költségeinek 60 %-át, a fűtési és kulturális szükségleti költségek 50-50 %-át, ezzel szemben a háztartási és ruházkodási kiadásoknak csak 20-20 %-át, az egyéb kiadásoknak pedig 25 %-át lehetett kielégíteni. ^{3/}

Ez a bérszínvonal kialakítás az elsődlegesen szolgáltató tevékenységet folytató kézműipar számára szűkítette a keresletet.

Hasonlóan a megrendelők körének csökkenéséhez vezetett a közalkalmazotti fizetések megállapítása, amely az 1938-as szint reálértékének csupán 22-35 %-át érte el.

Ennek hatására jelentős visszaesés figyelhető meg a szegedi kézműiparosság létszámában.

Az 1946. januári 3222 Ipartestületi taggal szemben,

de különösen az 1946. áprilisi 3800 iparossal szemben, 1946. december 31-i kimutatás szerint számuk 3159-re csökkent. ^{4/}

Még jelentősebb volt a foglalkoztatottság csökkenése. A legnagyobb gonddal az építőipar küzdött, itt 25 %-ra tehető az alkalmazottak száma.

A bádigos, gáz-, víz- és központifűtésszerelő szakmákban 1938-hoz viszonyítva 15 %-os volt a foglalkoztatottság 1946. novemberében.

"A festőiparosság 70 %-nak nincs munkája, a szakmához tartozó segédeknek kb. 15 %-a dolgozik a szakmában" - a Kamara jelentése szerint. ^{5/}

Visszaesés jelentkezett a ruházati iparoknál is, amely összefüggött a tisztviselők, alkalmazottak vásárlóképességének csökkenésével, de kapcsolatban volt az agrárolló szétnyitását követően a paraszti lakosság részéről jelentkező kisebb kereslettel is.

A forint életbeléptetésekor a kormány szükségszerűen leállította az aranyforgalmat, megszüntette a törteny vásárlását, ez augusztus - szeptember hónapra felemésztette az inflációs idők hasznait, különösen az arany- és ezüstműves szakmákban.

A forint bevezetését követő általános pénzhiány miatt az augusztust követő hónapokban a mesterek alig tudtak eladni valamit, a kereslet ugrásszerű visszaesése miatt, gyakran a hivatalosan megállapított áraknál alacsonyabban

voltak kénytelenek értékesíteni termékeiket.

Tovább nehezítette az 1946 végi helyzetet e réteg számára a 150.020/1946.I.P.M.sz. rendelet, amely 5 %-os árengedményről határozott. Ez ellen a kisiparosok erősen tiltakoztak: "hárítsák az ilyen rendkívüli árengedményt a gyáriparra és a nagykereskedelemre." 6/

A stabilizáció védelme megkövetelte a hitelek erőteljes korlátozását, a deflációs politika ezuton való alátámasztását, s a korlátozással egyidőben a hitelek irányítását, hogy az ujjaépítés szempontjából különösen fontos termelési ágak hitelellátásának biztosításával a deflációs politika mégse vezessen a termelés visszaeséséhez, sőt biztosítani lehessen a termelés állandó emelését. Ez a feladat eleve korlátozta a kisipar hitelkérelmeinek kielégítését.

A forint bevezetésével minden pénzüintézet állomány nélkül indult. Szegeden 1946. augusztusában mindössze három új takarékbetét nyílt, 842 Ft összeggel. 7/ Az alig számottevő betétállomány megnehezítette a hitelek folyósítását, illetve csak néhány napra szóló kihelyezéseket tett lehetővé a bankok számára. Mivel a kisiparosok néhány nap alatt nem tudták a pénzt megforgatni, ezért sem lehetett hiteleket nyújtani számukra.

A Gazdasági Főtanács 2 millió forint összegű hitelkeretet állapított meg a kisiparosság számára az első hó-

napok nehézségeinek leküzdésére, azonban gyakorlatilag ebből a keretből kiutalások nem történtek, mivel időközben a bankjegykibocsátás a felső határát elérte, ezért a hitel folyósítását letiltották. 8/

Nehezítette a kézműipar helyzetét az anyagihiány növekedése. Az anyaggazdálkodás feladatainak ellátása érdekében 1946-ban létrehozták az Anyag- és Árhivatalt, a magánkisipar anyagellátása azonban ezidőtájt is a saját készletekből történt, általában kiutalás nélkül, bár fokozatosan kezdték a kisipart is bevonni a központi elosztásba.

1946. augusztus 1-től a fonalellátásba a kézműipart is bevonták. A fonalmennyiséget a Textil Munkaközösségek Országos Központja osztotta szét. 9/

Ezt követően fokozatosan továbbterjesztették a központi elosztásba való bevonást a többi zárolt anyagokkal dolgozó szakmákra is. Anyagellátásukat az IPOK-on keresztül, illetve a Kereskedelmi és Iparkamarákon át bonyolították. Ennek ellenére a zárolt anyagokkal dolgozó iparosok is egyéb, nem hivatalos beszerzésekre kényszerültek. Ezt mutatja a Szegedi Ipartestület kimutatása az 1946.

augusztus 1. - 1947. augusztus 1. közötti anyagbeszerzésekről: pl. a vasbutor és sodronyáru szakmánál a hatóságilag kiutalt anyag 5000 Ft, a saját készletből felhasznált vagy egyéb úton szerzett anyag 10.000 Ft értékű volt. 10/

Mivel Szeged a szénbányáktól, valamint a fa, mésztől,

cement és egyéb nyersanyagoktól távol volt, külön súlyosbította a helyzetét, hogy a fuvarkölttség lényegesen magasabb volt, mint más városoknál. Az Anyag- és Árhivatal az árucikkek árának meghatározásakor átlagos fuvardíjakat vett alapul, nem lehetett tekintettel a vasuti - többletkilóméterekre, éppen azért, mert a forint védelme érdekében az árakat országosan kellett megállapítani. Ezek a többletköltségek elsősorban a középüzemeket érintették, ami miatt 1947-től a vidéki üzemek kezdtek áttelepülni Budapestre. Már 1947-ben csökkenés figyelhető meg az 5-nél több munkást foglalkoztató üzemek esetében. Az 1945-ös 58 üzemmel szemben számuk 1947-re 50-re csökkent. Az egy üzemre jutó alkalmazotti létszám aránya is csökkent valamelyest. ^{11/}

Fokozódó nehézségek jelentkeztek a kisipar fűtőanyagellátásban is, aminek megoldására a kézműiparosság javasolta az intézményes keretekben való megszervezését a fűtőanyagellátásnak.

Különösen erőteljesen súlytotta a nagyszámu bőripari szakmák mestereit a bőrhiány. Ez összefüggött azzal, hogy a bőrellátás korábban is jelentős mértékben külföldi behozatalból történt, valamint az állatállományt ért súlyos veszteségekkel.

Áttételesen az igények átalakulása is érintette a kézműipari termelést, mivel az adott gazdasági viszonyok és szociális problémák a tipuslábbeli iránti keresletet

növelték: a lerongyolódott tömegeket kellett felruházni, nem pedig minőségi, egyedi cipőket készíteni. Mindez azt kívánta, hogy minél több cipő készüljön, így az anyagiutalásnál nem lehettek tekintettel a kisipar minőségi anyagszükségletére.

Az anyagiutalásnál a sorozatgyártó gyáripárt kellett előnyben részesíteni, bár 1947-től lépéseket tettek a kisipar termelésbe való bevonása érdekében is: az ipartestületek irányítása alatt munkaközösségeket alakítottak, így a kézműiparosság is bekapcsolódhatott a típuslábbeli készítésébe. Ennek a lehetőségnek a kiaknázására munkaközösségek alakultak Szegeden: Cipészipari Munkaközösség 143 taggal, Csizmadia Munkaközösség 25 taggal. ^{12/}

A munkaközösségek alakítására ösztönzött a bőrarak megállapítása is. Az erre vonatkozó rendelet szerint a felsőbőrt 100 %, a talpbőrt 50 %, a talpalásra kiadott talpbőrt 15 %, az egyéb javítás céljait szolgáló bőrt 25 % felárral szerezhették be a kisiparosok. Felár nélkül voltak kaphatók: típuscipő készítésére kiutalt bőrok, zsiros felsőbőrök, gépszij - és varrószijbőrök, valamint a közszállításokra kiutalt bőrok. Ezeket az anyagokat csak akkor kapták felár nélkül, ha nem javítási célokra utalta ki az Anyag- és Árhivatal. ^{13/}

A felár áprilisi bevezetését az indokolta, hogy a bőr jelentős részét importból kellett fedezni, aminek többletköltségét át kellett ruházni, háritani a munkáltatókra.

Ez az ármegállapítás azonban elsődlegesen a javító tevékenységet folytató kézműipar számára nehezítette meg az anyagbeszerzést. Tovább korlátozta tevékenységüket, hogy csak talpalási utalvány ellenében volt szabad talpalási munkát végezniük.

Ezért 1947. május 4-én tiltakozó gyűlést rendeztek Szegeden a cipész és bőrfeldolgozó iparosok, ahol követelték "Az Ár- és Anyaghivatalban adjanak helyet a kisiparosok érdekképviselői szervezetének is, hogy azok ellenőrizhessék a nagytőkések pártfogoló hivatal munkáját. ... A meglévő anyagokat úgy osszák el, hogy számarányukhoz képest juttassanak a bőrfeldolgozó kisiparosoknak is. ... Követeljük, hogy a kormányzat találjon lehetőségeket arra, hogy az ország lábbeli szükségletének kielégítésébe kapcsolódjon be a tőkével nem rendelkező, de dolgozni akaró lábbelikészítő iparosság, áruhitellel lássa el őket." 14/

A nagytőkések elleni fellépésre sarkallta a kézműipart az is, hogy a tőkések manőverezései mesterségesen is fokozták az anyaggondokat. Az egyébként is csekély nyersanyagot olyan termékekkel dolgozták fel, amelyeknél a nyereség nagyobb volt: pl. a kevés bélésárutermelésből legnagyobb mennyiségben nőiszabó és szücsipari bélésárut készítettek, így viszont a tömegesebb igényeket nem lehetett kielégíteni, a kézműiparosság még drágábban jutott anyaghoz. 15/

1947 közepétől az asztalosok helyzete valamelyest javult, Magyarország 6000 szobára való butorszállítási meg-

rendelést kapott Angliától, amelyből 300 elkészítési jogát a szegedi asztalosok kapták meg. Ennek elkészítését egy alkalmi egyesülés vállalta. 16/

Maga az objektív helyzet, az anyagellátás tehát maga ösztönzött bizonyos közösségi formák létrehozására, a szövetkezeti formák csiráinak kialakítására.

De a kormányzat tudatosan is igyekezett a szövetkezeti forma elfogadására ösztönözni a kisiparosságot. Előnyben részesítették a szövetkezeteket az anyagellátásban, ami tovább korlátozta a magánkisiparosok anyagbeszerzési lehetőségeit. Ez tükröződik a szegedi sütőiparosok panaszában: "Szegeden 70 sütő iparos van, egy kenyérgyár és egy szövetkezet működik. Csökkentett fejadagok mellett az ellátatlanok részére a napi lisztkiutalás mindössze 129 q, amelyből a kenyérgyár és a szövetkezet kap 15 q-át, és így a 70 sütőiparosnak mindössze 100 q marad. Egy sütő kisiparosnak napi termelése alig érheti el az 1,5 q-át, ami alig 50 %-ig használja ki termelési képességét." 17/ Ezért nem tartották kívánatosnak újabb iparigazolványok kiadását.

A nyersanyaghiány súlyosan érintette az építőipart is. Jelentkezett ez az üvegellátásnál, amely anyagot csehszlovák importból kellett fedezni, de Szegednek ebből nem jutott, mert elsősorban a bombasulytotta területeknek /Budapest, Dunántul/ kellett elosztani.

A város több lépést próbált tenni az egyre erősödő

építőipari munkanélküliség enyhítésére. 1947. májusában hitelt is kapott Szeged a Gazdasági Főtanácstól erre a célra.

A meginduló szegedi hidépitésnél nagyobb mértékben próbáltak lehetőséget teremteni a kisiparnak - pillérmunkák, kőfaragó munkák elvégzése -, de az általános munkanélküliség emelkedése miatt ez csak kevésbé javított a helyzetükön.

Bizonyos mértékig a gazdaságpolitikai eszközökkel való korlátozása a kisiparnak már 1947-től kezdett jelentősebbé válni. Míg 1947-ig elsődlegesen a kisipar felhasználásán volt a hangsúly, 1947-től a gyáripár ujjaéledésével párhuzamosan a felhasználás mellett a kormányzás kezdett előtérbe kerülni. Ez azonban az objektív viszonyokból fakadt, s egyenlőre nem a felszámolást célozta.

Az adópolitika ezt kevésbé töltötte be, az adó mennyisége nem volt túl magas - 5 % körüli -. Sokkal inkább elégedetlenséget okozott a tulzott adminisztráció: a pénzügyminiszter 1947-es rendelete a 2 segédet és a 2 tanoncot foglalkoztató iparosokat a pénztárkönyvön kívül még különféle előírt könyvek vezetésére kötelezte, mint raktárkönyv, termelési napló, készáruraktárkönyv, számlamásolati könyv, bérmunakönyv, hitelkönyv, stb. 18/

A 6-nál több munkavállalót foglalkoztató iparosok még munkabér kimutatást is kötelesek voltak benyújtani a kol-

lektív szerződés szerint. ^{19/} Ez az állami ellenőrzés, felügyelet kiterjesztését szolgálta.

A haszon korlátozását szolgálta a Gazdasági Főtanács 6051/1947.G.F.sz. rendelete, amely 1947. augusztusától a munkabérekre 15 %-os pótlék fizetését mondta ki, s amely összeget a fogyasztókra nem engedte áthárítani.

Ez azt jelentette, hogy pl. a javítási munkálatoknál a kisiparosoknak a megengedett 25 %-os átlagos haszonkulcs helyett legfeljebb 10 %-os átlagos haszonkulcs érvényesítésére volt lehetősége. "Egy hét alatt az iparos 57,60 Ft helyett csak 24 Ft-ot kereshetett. Ebből kellett fizetnie a szabadságot, és az évi szünnapokat. Ha csak az egy év óta alkalmazásban álló segéd példáját vesszük figyelembe, a fizetéses szabadság 12 munkanap és a fizetett szünnapok száma 8, összesen 20 nap, vagyis egy hétre 8 Ft. Eszerint marad az iparosnak egy hétre 16 Ft haszon." ^{20/}

De elvonó szerepet játszott a közmunka-rendelkezés is. Amikor valaki az 1. adóosztályba tartozott, ami havi 9 Ft fizetését jelentette, akkor négy napszámbért - 12 Ft-ot - kellett közmunkaváltságként fizetnie. ^{21/}

A stabilizáció után, az ujjaépítés első éveiben a lakosság életszínvonalának emelkedése nem ért el olyan szintet, amely jelentős lehetőségeket nyújtott volna munkalehetőség szempontjából a személyi szolgáltatásokat nyújtó kisiparnak.

Sőt az egyes közületek, mint a posta, vasut, és a nagyobb üzemek házilagós műhelyeket /cipész, szabó, fodrász, stb./ állítottak fel, személyzetük olcsóbb kiszolgálása érdekében, mert az alkalmazottak olyan csekély fizetést kaptak, amiből megélni sem tudtak. Ezeket a szolgáltatásokat a rokonokra, egyéb ismerősökre is kiterjesztették, ami jelentősen csökkentette a kisiparosok megrendelői körét.

A nehezülő feltételeket mutatta, hogy az ipartestület egyre gyakrabban kényszerült segélyek gyűjtésére az iparosok számára. 1946. karácsonyára 82 iparosnak juttattak 2427 Ft segélyt. 22/

A jelentkező nehézségeken a három éves terv két szempontból ígért javulást:

- "1. A beruházási program során nyújtott munkaalkalmak a kisipar számára: a kisipar gépesítése, a kisipar elavult gépeinek felújítása, mezőgazdasági gépipar, bányák, közlekedés, villamosítás, stb. szükségleteiből a kisipar által készítendő gépek, berendezések, közérdekű építkezések.
2. Azok a kisipari munkák, főleg magán megrendelések, amelyek nem a közvetlen beruházási programból származnak, de a megnövekvő és meggyorsuló pénzforgalom, valamint a nemzeti jövedelem és az általános életszinvonal emelkedésénél fogva a munkálatok mennyisége és így a szakmák foglalkoztatottságával szemben általában az első esztendőben 20-25 %-ra tehető." 23/

A 3 éves terv teljesítése területén azonban Szeged elmaradt a többi várostól, már a terv általános kidolgozása is elhúzódott és hiányzott a terv helyi propagandája is. Nehezítette a 3 éves terv céljainak megvalósítását, hogy a munkanélküliség Szegeden igen magas létszámot ért el. 1947 utolsó negyedében 5000 volt a munkanélküli a városban. A város vezetése számos intézkedést tett ennek csökkentésére: létrehozta a Háziipari Üzemet, amely elsősorban a nők foglalkoztatásában hozott javulást és a Községi Kenyérgyárat. 24/

A munkanélküliség azonban 1949-ig egyre emelkedett. "A munkanélküliség Szegeden olyan magas pontot ért el, amilyent 1931-1932-es esztendőben észleltünk." 25/

A 3 éves terv során közös erőfeszítéseket tettek a munkanélküliség felszámolására. Közmunkákat indítottak - városrendezés, csatornázás - amelyekre a terv első felében több mint 2 millió Ft-ot fordítottak. Ez is azonban csak a munkanélkülieknek 10 %-át tudta foglalkoztatni. Ezért 1948-ban társadalmi akciókat szerveztek a nehézségek leküzdésére. 25/

1948-ban a kisipar ellenőrzése fokozatosan kiterjedt. Ezt szolgálta a KIOSZ Országos Központjának létrehozása, amely kapcsolatot létesített az egyes iparhatóságokkal. Ezekről megkapta országos viszonylatban az ellátási kereteket és közvetlenül és személy szerint biztosította a vidéki kisiparosok részére is az anyagokat,

különböző utalványok és vásárlási könyvek formájában. Így a magánkisiparosok anyagellátása a készletgazdálkodási anyagokból teljesen centralizált lett.

Szintén a kisipar korlátozását szolgálta a megrendelések irányítása is. Az állami és közületi megrendelések-nél előnyben részesítették a szövetkezetekbe tömörült kisiparosokat. 26/

Szigorították az iparigazolványok kiadását is központilag. Csak az illetékes minisztérium indokolt esetben megadott külön és előzetes engedélye alapján volt szabad kiadni a bőröndös, cikrész, osizmadia, könyvkötő, mészáros, hentes, mézeskalácsos, nyomda, papirfeldolgozó, sokszorosító, sütő, szikvizgyártó iparban új engedélyt.

Az iparügyi és a földművelésügyi miniszter együttes előzetes engedélye volt szükséges a konzerválóiparra, a téli szalámi előállító iparra, savanyító, száraz tészta-féléket előállító iparra.

Az építésügyi miniszter engedélye volt szükséges a kőfaragó, építőipari, kőműves, ács, mesteri engedély kiadásához. 27/

A kézműiparosság létszáma mindennek következtében sajátosan alakult: az 1947-es 3154 iparossal szemben 1948. decemberében 3191 volt az Ipartestület tagjainak száma. 28/

Az országos csökkenő tendenciával szemben Szeged ese-

tében 1948-1949-ben 3200 körül mozgott, stabilizálódott a létszámuk. Ennek okát abban lelhetjük fel, hogy a szegedi gyárpar fejlődése lelassult 1948-ra. Ebben a domináns szerepet a politikai okok játszották: a Jugoszláviával megromló kapcsolatok éreztették hatásukat a város pénzügyi támogatásában. A korábbi tervek a szegedi gyárpar fejlesztésére és állami támogatására az iróasztalokba sülyedtek. Ennek következtében a gyárpar elszívó hatása lényegesen gyengébben érvényesülhetett a szegedi kézműiparra, mint országos viszonylatban.

Bár az 1948-tól felerősödő korlátozási politika itt is hatott, a sajátos viszonyok miatt lassabban gyűrűzött be ez a városba.

2./ A kézműipar szerepe a politikai küzdelmekben

Az 1946-ra kialakuló objektív gazdasági és társadalmi viszonyok és a szubjektív faktor egyaránt új programot sürgetett az MKP számára. "Nyilvánvaló volt, hogy a békés átnövést veszélyezteteti a még mindig nagy gazdasági és politikai tartalékokkal rendelkező burzsoázia, ezért elkerülhetetlen kiszorítása a hatalomból. Meg kellett tehát keresni azt a legalkalmasabb formát, és módszert, amely elősegitheti, hogy a burzsoáziát támogató rétegek a szocialista forradalom előkészítésének aktív támogatóivá váljanak." 29/

Ebből fakadóan a kisiparossággal eddig folytatott po-

litikát is módosítani kellett. Ezekkel foglalkozott az MKP III. kongresszusa. A kongresszus úgy határozott, hogy a pártnak az eddiginél nagyobb gondot kell fordítania "a középrétegek /kisiparosok, kiskereskedők, stb./ felvilágosítására és jogos érdekeik védelmére." 30/

Az MKP III. kongresszusa nem jelentett fordulatot a kisiparosokhoz való viszonyban. A polgári magánkezdeményezést továbbra is támogatta, de a nagytőke szigorú korlátozásának meghirdetésével a "Nem a tőkéseknek, a népnek építjük az országot" jelszó kiadásával lehetőség nyílt a kisiparosok érdekeinek nyíltabb - tőkeellenes - igényeinek támogatására. Ezzel pedig nagyobb lehetőség nyílt a párt számára, hogy ezt a réteget maga mögé állítsa.

Ugyanakkor a döntő hangsúly továbbra is a parasztság megnyerésén volt, "a koalíción belül lényegében akörül folyik a harc, hogy kivel megy együtt a parasztság zöme." 31/

Tükröződött a változás az MKP Szegedi Szervezetének munkájában is. Az MKP várospolitikai tervezete módosult az 1945-öshöz képest: "A romokba döntött ország sokáig nem lesz képes nagyobb ipari üzemek életrehozására, ezért kívánatos és szükséges az ilyenirányú kisipar támogatása." 32/

Tehát amíg az 1945-ös városfejlesztési koncepcióban a kisipart meg sem említették, most jelentős hangsúlyt kapott e szektor. Felismerték, hogy Szeged mezőgazdasági jellegéből fakadóan "... a mezőgazdasággal kapcsolatos

kisipari üzemeket támogassuk." ^{33/} Ebben az a cél is kifejeződött, hogy a kisipar támogatása a parasztság megnyerését is megkönnyíti, hiszem javul a parasztság ellátása.

Módosulás figyelhető meg a Délmagyarország hangvételében is. 1946-1947-től egyre több cikk jelenik meg, amelyek a kisiparosság felvilágosítását, érdekeik felkarolását tükrözték. Ez különösen akkor szembetűnő, ha a lap korábbi számaival vetjük össze.

Az MKP az államosításokért, a nagytőke korlátozásáért folytatott harchoz igyekezett a kisiparosokat is megnyerni. E célból írta Komócsin Zoltán a "Merre tart a kisiparosság!" című cikkét 1946. szeptemberében. De ugyanaz figyelhető meg a 3 éves terv elfogadtatásáért folytatott harcnál is.

Az 1947-ben bekövetkezett pozícióváltozások, az összeesküvés leleplezése és felgöngyölítése a FKgP pozíciót jelentősen meggyöngyítette, széthullási folyamat indult el a pártban. Ez kedvező lehetőségeket teremtett a két munkáspárt számára, hiszen a szegedi iparosság körében a KgP-nak igen erős befolyása volt korábban. A két munkáspárt meg is indította a harcot a kézművesekért az I-partestületi választások során.

Az MKP és a MSZDP a szegedi kézműiparosság egységének megteremtése érdekében olyan listát állított össze az ipartestületi választásokra, amely a két munkáspárt

kisiparos tagjain kívül magában foglalta a demokratikusan gondolkodó szegedi kisiparosság képviselőit is. A KGP szegedi politikai bizottsága azonban lehetetlen követelésekkel a legnagyobb nehézségeket állította az egészséges megegyezés elé. A pártközi tárgyalásokon bizonyos arányszámokat követeltek maguknak a vezetésben, először 80 %-ot, majd lejjebb adták 60 %-ra. ^{34/}

Miután nem sikerült megegyezni, éles polémia indult a pártok között és végül 3 lista indult a választásokon. Az egyik a "hivatalos lista", amelyet a KGP készített, elnökül Horváth Mártont jelölve; a második az "iparos egység lista" volt, amelyet a két munkáspárt állított össze, elnökül Vörös Józsefet jelölte. Ez a realitásokkal való számolást tükrözte, mert eredetileg az MKP tagját Katona András kívánták jelölni. A 3. lista a "pártonkívüli iparosok" listája volt, amely a Sulyok-párt által jelölteket tartalmazta. Elnökül dr. Bárkányi Ferencet jelölték. ^{35/}

A választások előtt éles harc indult. A KGP a magántulajdon védelmére, a polgári gondolatra helyezte a hangsúlyt, támadva a két munkáspártot a kolhozrendszer bevezetésével, a magántulajdon megsemmisítésével.

Az MKP és a MSZDP egyrészt egymás ellen harcolva gyengítette erejét, másrészt a fő tüzet a KGP-ra irányította. Az Ipartestület kiskapdapárti vezetésének visszaéléseire - bórpanama - helyezve a hangsúlyt. Nem ismerték fel a Sulyok párt szerepét, potenciális erejét.

Az 1947. március 2-án megtartott választás a munkáspártok számára meglepő eredményt hoztak. A szavazatok megoszlása a következő volt: 36/

1. pártonkívüliek:	777
2. hivatalos:	589
3. iparos-egység:	473

Az abszolút többséget egyik listának sem sikerült megszereznie, így a két legtöbb szavazatot nyert lista 1947. március 9-én a pótválasztáson újra indult. Ezen a választáson a munkáspártok tartózkodtak a szavazástól. 37/

A pótválasztások során a pártonkívüliek kerültek ki győztesen, a KGP: 388, a Sulyok-párt: 926 szavazatot kapott. 38/

Az Ipartestületi választások különösen a Szociáldemokrata Párt számára jelentettek súlyos vereséget, hiszen az ország ipartestületeinek több mint 60 %-a szociáldemokratát választott elnökévé. 39/

De az MKP számára is komoly tanulságul kellett hogy szolgáljon ez a választási eredmény: mutatta, hogy a kisiparosok jelentős részét nem sikerült még a burzsoázia befolyása alól kivonni, a politikai harcok felgyorsulása a kézművesek egy részét a reakció felé lökte.

1947. márciusában a szegedi ipartestületi választások eredményeit megfellebbezték, a választási visszaélések miatt, mivel a Sulyok-párt aláírásokat hamisított, leszavaztattak olyanokat is, akiket az igazoló bizottság

felfüggesztett iparjoguk gyakorlásában. Ennek alapján az eredményeket megsemmisítették és kormánybiztost állítottak az Ipartestület élére.^{40/}

Nehezítette a kézműveseknek a munkáspártok oldalára való átvonását az a tény, hogy míg a parasztság a földosztás révén közvetlenül is érezhette, hogy a népi demokrácia az ő érdekükben is konkrétan cselekszik - ennek ellenére is átállásuk csak fokozatosan ment -, a kézműipar ilyen konkrét intézkedéseken keresztül nem érezhette a bekövetkezett változásokat.

Az ország adott viszonyai között objektív okok miatt sem volt lehetőség arra, hogy az új hatalom látványos gesztusokkal bizonyítsa, hogy a kisipar érdekeit is képviseli. Ezt az MKP is felismerte, ezt tükrözi a Délmagyarország azon cikke, amely szerint "demokratikus új rendünk még nem sokat tehetett a kisipari dolgozókért és a kisipari munkások szövetkezeteinek a fellendítéséért."^{41/}

A szövetkezet kérdésében a munkáspártok valóban kihagytak bizonyos lehetőségeket a korábbi időszakban.

Bár már 1945-ben felmerült a szövetkezeti út problematikája, s ebben elvileg a két munkáspárton kívül a NPP is egyetértett, mint megoldási alternatíva, a pártok éppen a szavazatokért való harc miatt, nem merték ezt propagálni. Másrészt e kérdés többnyire a parasztsággal kapcsolatosan merült fel, a kisipari szövetkezetek kérdése csak jelzésszerűen, valójában elméletileg is kidolgozatlanul

merült csak fel 1948-ig. 1947-től előtérbe került a szövetkezés, de az MKP itt is elsősorban szociális kérdésként közelített a kisipar problémájához, nem kapott kellő hangsúlyt a gazdasági, termelési funkciója.

Igy viszont az 1948-tól felerősödő szövetkezeti propaganda munka nem kellően előkészített talajra talált.

1948. májusában ismeretterjesztő előadássorozatot indítottak Szegeden, amely során neves szakemberek jelölték meg a kisipar szerepét a népi demokráciában. Az előadássorozaton minden alkalommal ezernél több kisiparos vett részt. Az előadásokat - amelyek több mint egy hónapig tartottak - a KIOSZ és az Ipartestület szervezte.^{42/}

Ezt a hosszú távu politikai célok mellett feltétlenül szükségessé tette Jugoszlávia közelsége, hiszen a jugoszláviai kisipar nacionalizálásának híre komoly aggodalmat keltett e réteg körében.

A munkásság és a kisiparosok közötti kapcsolat javítása érdekében létre hozták az Összekötő bizottságot, amelynek feladata volt a munkaadó és munkavállaló között felmerülő vitás kérdések tisztázása.

Előtérbe került a régóta várt társadalombiztosítás kérdésének megoldása is.

1948. április 18-án a szegedi kisiparosság megalakította a KIOSZ helyi szervezetét, amely élére Katona András, az MKP tagja került. Az egész vezetés a baloldal ke-

zébe került. ^{43/}

A kisiparosok többsége a bekövetkezett változásokat tudomásul vette. Ezt bizonyítja, hogy az 1948. március 15-i felvonuláson 2300, május 1-en 2600 kisiparos "érezte annak szükségességét, hogy együtt meneteljen a többi dolgozóval." ^{44/}

Több akcióba próbálták a kisiparosságot bevonni, ami számukra is elfogadható volt, mint iparos-sakk-kör megalakítása, iparos zenekar, - dalkör, nőbizottság létrehozása. ^{45/} A munkáspártok az "aprómunka" szerepére tették a hangsúlyt.

Megvolt tehát a lehetőség arra, hogy lassan, fokozatosan ezeket az erőket ne csak a tudomásulvétel szintjén, hanem tudatosan is maguk mellé állítsa az MDP a szocializmus építésének megvalósítására. A felgyorsított politikai folyamatok, a politikai koncepció eltorzulása azonban eltáaszította magától ezt a réteget.

"A kisüzem gyors, jórészt adminisztratív uton történő felszámolása olyan körülmények között ment végbe, amikor a kisüzem addigi fennmaradásának okai tulajdonképpen nem szűntek meg. Az eltűnt kisüzem helyén tehát olyan ür maradt, amit hosszabb ideig semmi sem töltötte ki." ^{46/} Ez különösen súlyosan érintette Szegedet, amely mint "bűnös város" egyébként is háttérbe szorult az állami gazdaságpolitikában. E tévedésért a magyar gazdaság és a politika is súlyos árat volt kénytelen fizetni.

J E G Y Z E T E K

Bevezetés

- 1/ A kisipar felszabadulás előtti fejlődésének sajátosságait lásd részletesen Lado Miklós: Ipari munkásságunk összetételének alakulása.
Kossuth K., 1961. vagy
Ránki György: A kisipar szerepe a magyar kapitalizmus fejlődésében
Történelmi Szemle, 1964/2.sz.
- 2/ Tellér Gyula: Kisipari szövetkezetkonceptió és szövetkezetpolitika Magyarországon 1945-1970.
Szövetkezeti Kutatóintézet
Közlemények 75. Budapest, 1971. 6.old.
- 3/ A magyar magánkisipar.
Statisztikai adatgyűjtemény 1938-1960.
Statisztikai Időszaki Közlemények 44. kötet 27.old.
- 4/ Az 1960-as évektől Magyarországon több kísérlet történt a kisipar helyének meghatározására a szocializmus építésében. Jelentős e szempontból Gervai Béla és Tellér Gyula kutatómunkája.
Több a népi demokratikus forradalom időszakát feldolgozó munka érinti a kisipar kérdését, de átfogó elemzés nem született, pedig a struktúra kutatás, különösen a középréteg kutatás szempontjából hasznos lenne.

- 5/ Lenin: A kapitalizmus fejlődése Oroszországban
Lenin összes művei 3. kötet
Kossuth K., Budapest, 1964. 330.old.
- 6/ Lenin: uo. 318-319.old.
- 7/ Vitéz András: középipar. Ipari ujjaépítésünk
Budapest, 1948. 58.old.
- 8/ Tahy István: Kézművesipari politika. Magyar ipar és
kereskedelem
Budapest, 1941. 208.old.
- 9/ Csongrád megyei Állami 1.sz. Levéltár
Szegedi Ipartestület iratai /továbbiakban Szegedi Ipar-
testület iratai/ 1946. 2303/1946.sz.
- 10/ Csongrád megyei Állami 1.sz. Levéltár
Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara iratai /továbbiakban
Szegedi Kamara iratai/ 1947. számnélkül
- 11/ Szegedi Kamara iratai
1948. 10911/1948.sz.

I.

- 1/ Szeged gyáriparának fejlődését mutatja be Fehér István: Gazdasági és társadalmi változások Szegeden a felszabadulás után 1945-1962.

Akadémiai K., Budapest, 1973.

Fehér István: a kis- és kézműiparral foglalkozók számát 2800-ra teszi, akiknél 1940-ben 5828 fő dolgozott, azaz a szegedi munkásságnak megközelítően a fele. Az iparengedéllyel rendelkezők azonban valamivel szélesebb réteget képviseltek - állapítja meg - mint erre az ipari üzemek számából következtetni lehet, s ennek bizonyítására idézi a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1939-es jelentését, amely szerint az iparosok száma 3100 fő .

Megítélésünk szerint azonban ennél is nagyobb a kis- és kézművesek száma, mivel az Iparkamara az Ipartestület tagjainak a számát közli, amelybe azonban nem tartoztak az ún. "szabadiparüzők". Az e körbe sorolható iparosok száma Szeged esetében igen magas volt, az Iparkamara 1946-os jelentése szerint az Ipartestülethez nem tartozók 52 %-át tették ki az Ipartestülethez tartozókéknak. Az Ipartestülethez nem tartoztak olyan nagy létszámú szakmák, mint a paprikakikészítők, kocsmárosok, homokkitermelők, szikvizgyártók, ...

2/ Kérdőív az Ipartestületek 1938. évéről.

Szegedi Ipartestület iratai 1938. 6055/1938.sz.

A szakmánkénti részletes lebontást mutatja az 1.sz. táblázat.

3/ Országos megoszlás:

szolgáltató ipar:	12,86 %
építő ipar:	16,6 %
ruházati ipar:	31,15 %
faipar:	12,55 %
élelmiszeripar:	10,43 %
vas- és fémtömegcikk ipar:	9,71 %

Magyar magánkisipar: i.m. 30-35.old. adatai alapján saját számítás.

4/ Lásd 2.sz. táblázat.

5/ Lásd 2.sz. táblázat

6/ Darvas József: Gyűjtőlenese

Szépirodalmi K., Budapest, 1968.

Szegedi Képek 354.old.

7/ A szegedi gyáripár fejlődésére vonatkozó adatokat ld. részletesen Fehér István: i.m. 9-14.old.

8/ Lenin: Az OK/B/P IX. kongresszusa LVM. 2. kötet 156.old.

9/ Szegedi Ipartestület iratai 1938. 6055/1938.sz.

10/ Országosan "az alkalmazottak és ipari tanulók száma az önállók számának 4/5-e - 3/4-e körül mozog".

Tellér Gyula: i.m. 9.old.

11/ Szegedi Ipartestület iratai 1944. 2747/1944.sz.

12/ Szegedi Ipartestület iratai: uo.

13/ Darvas József: A legnagyobb magyar falu

Budapest, 1969.

c. művében jellemző képet ad a Kisiparosság magatartásáról: "Görcsös igyekezettel próbálják magukat felszinen tartani, nem engednek a külsőségekből. Van valami igazság abba, amit a zsiros parasztok gunyolódva mondják róluk, hogy "krumplilevest ebédelnek, de rázzák a rongyot", a "cipőnyikorgástól nem hallani a hasuk korgását". /100.old./

14/ Arns J. Mayer: Az alsóközéposztály mint történelmi probléma

Világtörténet, 1979/1.sz. 57.old.

Erdei Ferenc megállapítása szerint a kispolgár "mert hirtelen alakulás formálta ki őket és olyan tartós társadalmi formákat nem képeztek ki maguk körül, mint a nagyobb multu uri középosztály: könnyen mozduló követői minden új eszmének és példának."

A magyar társadalom. Szerkesztette: Kulcsár Kálmán
Akadémiai K., Budapest, 1980.

Erdei Ferenc: A magyar társadalom a 2. világháború között 236.old.

15/ Szegedi Ipartestület iratai 1944. 2483/1944.sz.

Igy a zsidó kézművességre átlagosan 2,2 alkalmazott jutott, az átlagos 0,86-tal szemben.

16/ Szegedi Ipartestület iratai 1944. 2794/1944.sz.

17/ Az országot ért háborús veszteségeket mutatja be
Berend T. Iván: Ujjáépítés és nagytőke elleni harc
Magyarországon 1945-1948.

Közgazd. és Jogi K., Budapest, 1962. 15-23.old.

18/ a/ Országos adatok: Gervai Béla: A kisipar fejlődése,
helyzete és szerepe népi demokráciánkban.

Kisiparosok Országos Szervezete Kiadása, 1960. 110.old.

b/ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése
a kerület 1938. évi közgazdasági viszonyairól
Szeged, 1939.

c/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 270/1945.sz.

d/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 400/1945.sz.

19/ A Szegedi Kamara jelentése szerint 1945. januárjáig
5 ízben tartottak mestervizsgát a felszabadulást követően.
Összesen 28 mestert avattak fel.

Szegedi Kamara iratai 1945. 86/1945.sz.

20/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 270/1945.sz.

21/ Lásd 3.sz. táblázat

22/ A kézműiparosság a társadalmi és gazdasági statisztika tükrében

Magyar ipar és kereskedelem

Budapest, 1941. 107.old.

23/ Szegedi Népszava, 1945. július 8.

24/ Délmagyarország, 1945. május 13.

25/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 3449/1945.sz.

Az Ipartestülethez nem tartozó iparosok veszteségeiről lásd a 4.sz. táblázatot

26/ Délmagyarország, 1945. május 13.

27/ Délmagyarország, 1946. november 3.

28/ Berend T. Iván: A szocialista gazdaság története Magyarországon 1945-1968.

Kossuth K., Budapest, 1976. 13.old.

29/ A köz- és vagyonbiztonság elemi érdeke volt a kisiparosságnak, ezért indított akciót 1945. decemberében a demokratikus államrendőrség meleg ruhával való ellátására.

Szegedi Ipartestület iratai 1945. 420/1945.sz.

30/ Lásd 5.sz. tábla

31/ Lásd uo.

32/ Fehér István: i.m. 15.old.

Lökös Zoltán: Szeged felszabadulása

Csongrád megyei füzetek, 3.

Szeged, 1954. 10.old.

33/ Komócsin Mihály visszaemlékezése szerint "igen rövid idő alatt több mint 15.000 sebesült szovjet katonát kellett elhelyezni"

Tanúságtevők

Kossuth K., Budapest, 1975. 110.old.

34/ Szegedi Népszava, 1945. június 26.

35/ Lásd 6.sz. tábla

36/ Szegedi Kamara 1945. 86/1945.sz.

Az élelmiszerellátás még 1945. januárjában is viszonylag jó volt, ezt bizonyítja a Délmagyarország piaci jelentése: "... a hizott libától a szüzdohányig minden kapható....., 10-12 pengőért már adnak egy pár csirkét. ..."

Délmagyarország, 1945. január 13.

37/ Az 1944. március 31-i állapot adatai:

Szegedi Ipartestület 1945. 3449/1945.sz.

38/ Kukoricalevélből cipőtalpakat csináltak a nyersanyag-gond csökkentésére.

Ld.: Délmagyarország, 1945. október 14.

39/ Csongrád megyei Állami 1.sz. Levéltár. Tanácsülési jegyzőkönyvek /továbbiakban Tanácsülési jegyzőkönyvek/ 1945. január 23-án tartott tanácsülés.

Meg kell jegyeznünk, hogy a hadsereg ellátására, utánpótlásának biztosítására a kisipar nyersanyagát is igénybe kellett venni. Erre Komócsin Mihály így emlékezett vissza: "A fűtőház mérnökével együtt... felkerestük a vársóban levő asztalos kis- és nagyiparosokat és megegyeztünk velük, hogy a raktáron levő vagonfenéknek- és oldalnak való anyagot kölcsönadják, és amint rendeződnek a viszonyok, ugyanolyan mennyiségben és minőségben visszakapják."

Ld.: Tanuságtevők 113.old.

40/ Szegedi Kamara iratai 1945. 153/1945.sz.

41/ Délmagyarország 1945. január 6.

42/ Szegedi Népszava 1945. június 24.

43/ Szegedi Kamara iratai 1945. 31/1945.sz.

44/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 182/1945.sz.

45/ Oltvai Ferenc: Szeged közigazgatása a város felszabadulásától az ország felszabadulásáig
/1944. október 11. - 1945. április 4./
Különlenyomat a Levéltári Közlemények XXXV. évf-ből
1964. 79-80.old.

46/ Az MKP Szegedi szervezetének tevékenysége 1944. október - 1944. december.

Idézi: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1944-1945.

Szeged, 1970. Szerkesztette: Rácz János 288.old.

47/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 192/1945.sz.

48/ Tanácsülési jegyzőkönyvek 1945. március 20.

49/ A népfront politika elfogadásának folyamatát mutatja be Kanyó Ferenc: Népfrontpolitika és koalíciós ellentétek Szegeden és Csongrád megyében 1944-1945-ben.

Szeged, 1971. Kézirat

50/ A MKP és a SZDP határozatai 1944-1948.

Kossuth K., Budapest, 1979. 34.old.

Az MKP KV által elfogadott ideiglenes szervezeti szabályzat.

51/ Kanyó Ferenc: i.m. 10.old.

52/ A MKP és SZDP határozatai.... 37-41.old.

53/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 104/1945.sz.

54/ Kanyó Ferenc: i.m. 21-25.old.

55/ A MKP és SZDP határozatai... 42-43.old.

56/ Szegedi Ipartestület iratai 1944. 4469/1944.sz.

57/ Szegedi Ipartestület iratai 1944. 4469/1944.sz.

58/ Uo.

59/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 252/1945.sz.

60/ Idézi: Gaál Endre: Adatok Szeged felszabadulásának
történetéhez 1944-1945.

Acta Universitatis Szegediensis, 1957.

II.

1/ Országos létszám: 1946.: 206.036

1947.: 214.541

Magyar magánkisipar: i.m. 27.old.

2/ Délmagyarország 1945. október 21.

3/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 1640/1945.sz.

4/ Lásd 7.sz. tábla

5/ Lásd az állatállomány veszteségeit Fehér István: i.m.
110.old.

6/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 1366/1945.sz.
Délmagyarország 1945. június 15.

7/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 2976/1945.sz.

8/ Délmagyarország 1945. június 28.

9/ Délmagyarország 1945. június 8.

10/ Cs.m.Á. 1.sz. L.

Szeged Város Törvényhatósági Bizottság Közgyűlés
1945. június 25.

11/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 2275/1946.sz.

Kérdőív az Ipartestületek 1945. évi működéséhez.

Kimutatás a kontárokról: nőiszabó 8

cipész 6

kőműves	4
asztalos	4
férfiszabó	7
fodrász	4.

12/ Szegedi Kamara iratai 1945. 16060/1945.sz.

13/ Ezt tükrözi a Kamara alábbi feljegyzése: "... számos konkrét iparjogositvány iránti kérelmet tudnánk említeni, amelyeket Kamaránk a szakma tulzsufoltságra és folyamodó személyi körülményeire tekintettel kedvezőtlen javaslattal terjesztett elő a magyar iparügyi miniszter urnak és a miniszter ur ennek ellenére az iparjogositvány kiadását mégis engedélyezte." Szegedi Kamara iratai 1946. 13843/1946.sz.

14/ Szegedi Kamara iratai 1945. 6127/1945.sz.

15/ Szeghalmi László: A kézműves- és kisipar...
Ipari ujjáépítésünk: i.m. 66.old.

16/ Szabó Béla: A helyiipar
Valóság, 1972/4.sz. 9-22.old.

17/ Lásd 8-as és 9-es sz. tálázat

18/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 1721/1946.sz.

19/ Szegedi Kamara iratai 1945. 6127/1945.sz.

- 20/ Uo.: A kontárkérdés megoldására is alkalmasnak tartotta az Ipartestület vezetősége a kötött gazdálkodás bevezetését
Lásd: Szegedi Ipartestület iratai 1946. 2399/1946.sz.
- 21/ a/ Szegedi Ipartestület iratai 1938. 6055/1938.sz.
b/ Szegedi Kamara iratai 1946. 3624/1946.sz.
- 22/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 2275/1946.sz.
- 23/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 49/1946.sz.
- 24/ Lásd 10.sz. tábla
- 25/ Szegedi Kamara iratai szám nélküli 1946. március 6.
a Főispánnak
- 26/ Szegedi Ipartestület iratai 1945. 2976/1945.sz.
- 27/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 2011/1946.sz.
- 28/ Szegedi Kamara jelentése az 1938. évről 101.old.
- 29/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 2011/1946.sz.
- 30/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 556/1946.sz.
- 31/ Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet
Kossuth K., Budapest, 1970. 127-128.old.
- 32/ Gerő Ernő: Beszéd az MKP országos értekezletén 1945.
május 20-án.
Gerő Ernő: Harcba a szocialista népgazdaságért 1944-50.
Szikra, Budapest, 1950. 125.old.

33/ Fehér István: i.m. 19.old.

34/ Délmagyarország 1945. június 28.

A programot részletesen ismerteti Fehér István: i.m.
20-23.old.

35/ Szegedi Kamara iratai 1947. 1/1947.sz.

36/ Szegedi Kamara iratai 1945. 4514/1945.sz.

37/ Szegedi Népszava 1945. december 12.

A bizonytalanságot tükrözi az Ipartestület alábbi megnyilatkozása: "Az iparosság nem köteles belépni a Szabad Szakszervezetbe, mert a Szabad Szakszervezetek a munkásság érdekvédelmi szervezete... Az átmeneti időben, amikor még a kormány nem működött, és az illetékesek sem tudták, hogy az ipartestületek milyen hatáskört kapnak, azért szervezték be az iparosokat, hogy érdekeik védelméről gondoskodás történjék. Most ... az önálló iparosok Szabad Szakszervezete le fog épülni."

Szegedi Ipartestület iratai 1945. 284/1945.sz.

38/ Szegedi Hírlap, 1945. július 18.

39/ Az MSZDP programjainak sokkal nagyobb befolyásuk volt a kisiparosság körében országos viszonylatban is. A Vidéki Titkárság számol be arról, hogy ... "súlyosbitja helyzetünket az is, hogy a vidéki szervezeteinkben a vezetés, ill. annak megjavítása majdnem minden-

hol a kisiparosság kezébe került."

Idézi: Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947.

Kossuth K., Budapest, 1975. 22.old.

40/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 799/1946.sz.

41/ Szegedi Hírlap 1945. december 30.

42/ Szegedi Hírlap 1946. március 10.

43/ Szegedi Hírlap 1946. április 29.

44/ Szegedi Hírlap 1945. december 30.

45/ Délmagyarország 1946. február 23.

46/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 1492/1946.sz.

47/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 2030/1946.sz.

III.

- 1/ Berend T. Iván: Ujjáépítés és nagytőke elleni harc ...
A stabilizációs árak kialakításának adatait lásd:
191-193.old.
- 2/ Berend T. Iván: i.m. 192.old.
- 3/ Berend T. Iván: i.m. 192.old.
- 4/ a/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 1075/1947.sz.
b/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 477/1947.sz.
- 5/ Szegedi Kamara iratai 1946. 3624/1946.sz.
- 6/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 309/1947.sz.
- 7/ Szegedi Kamara iratai 1946. 35114/1946.sz.
- 8/ Délmagyarország 1946. szeptember 14.
Szegedi Kamara iratai 1946. 35014/1946.sz.
- 9/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 2452/1946.sz.
- 10/ Szegedi Ipartestület iratai 1946. 2816/1946.sz.
- 11/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 2270/1946.sz.
Az 5-nél több alkalmazottat foglalkoztató iparosok
névjegyzéke

- 12/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 3953/1947.sz.
- 13/ Délmagyarország 1947. április 27.
- 14/ Délmagyarország 1947. május 13.
- 15/ Szegedi Kamara iratai 1947. február 12. szám nélkül
- 16/ Kisiparos-Kiskereskedő 1947. július 25.
- 17/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 1136/1947.sz.
- 18/ Kisiparos 1947. május 2.
- 19/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 5344/1947.sz.
- 20/ Szegedi Kamara iratai 1947. 25665/1947.sz.
- 21/ Délmagyarország 1947. január 5.
- 22/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 477/1947.sz.
- 23/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 2816/1947.sz.
- 24/ Délmagyarország 1948. június 1.
- 25/ Idézi: Fehér István: i.m. 46.old.
- 26/ Szegedi Ipartestület iratai 1948. 5112/1948.sz.
- 27/ Délmagyarország 1948. július 11.
- 28/ Délmagyarország 1948. augusztus 6.

29/ Ságvári Ágnes: A szövetségi politika kérdései Magyarországon a szocialista forradalom győzelméért vívott harcban 1944-1949.

A KP szövetségi politikája 1936-1962.

Kossuth K., Budapest, 1966. 120.old.

30/ Az MKP és az SZDP határozatai 1944-1948.

Kossuth K., Budapest, 1979. 273.old.

31/ Ságvári Ágnes: i.m. 127.old.

32/ Délmagyarország, 1947. augusztus 11.

33/ Uo.

34/ Délmagyarország 1947. február 15.

35/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 561/1947.sz.

36/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 468/1947.sz.

37/ Uo. A március 2-i 1945-tel szemben március 9-én 1321-en vettek részt a szavazáson.

38/ Szegedi Ipartestület iratai 1947. 958/1947.sz.

39/ Kisiparos 1947. április 4.

40/ Délmagyarország 1947. március 11.

41/ Délmagyarország, 1947. június 14.

42/ Délmagyarország 1948. május 13.

43/ Uo. 1948. április 20.

44/ Uo. 1948. június 5.

45/ Uo. 1948. június 5.

46/ Berend T.Iván: A vállalati fejlődés utjai és sajátosságai a XX. századi magyar iparban
Valóság, 1974/2.sz. 42.old.

1.sz. tábla

A Szegedi Ipartestület tegjainak szakmákkénti megoszlása 1938-ban

szakma	létsz.	szakma	létsz.
vasöntő	2	kazánkovács	3
rézöntő	1	gépgyártás	4
vas-, acél-, és fémgyártó	3	autószerelő	3
látszerész	6	könyvkötő	17
mérlegkészítő	5	papíripar	17
műszerész	46	nyomdaipar	20
órás	34	gombkötő, passzomá- nyos	3
műszeripar	91	köteles, hálókészítő	17
arany- és ezüst- műves	8	mű- és aranyhímző	11
galvanizáló	3	takács	3
hangszerész	9	textilipar	34
késes, köszörüs	14	bőröndös	4
kovács	106	timár	5
lakatos	99	bőr- és szőrmeipar	9
reszelővágó	2	ernyőkészítő	1
rézműves	2	férfi- és nőikalap	13+40
vésőműves	2	férfiszabó	269
puskaműves	5	fűzőkészítő	10
vas- és fémtömegcikk ipar	250	női szabó	246
fazekas és cserép- kályha készítő	5	paplankészítő	4
kályhakészítő	12	sapkakészítő	2
építőanyagipar	17	kötőszövő	5
		textilruházat és kötszövő	600

szakma	létsz.	szakma	létsz.
szappanos	7	cipész és osizmadia	403+76
vegyipar	7	kesztyűkészítő	6
		papucskészítő	49
fésüs	5	szücs- és szőrmesapka- készítő	19
gumijavító	3	bőr- és szőrmeruházat, cipőipar	553
szíjgyártó	16		
gumi- és műanyagfeldol- gozó	31	ruházati ipar	1153
asztalos	239		
bognár, kocsi gyártó	48	molnár	14
csónalkészítő	4	cukrász	28
faeszteergályos	13	mészáros, hentes	188
faszobrász	5	mézeskalácsos	2
kaptafakészítő	6	sütő	81
kádár	13	béltisztító	5
kárpitos	26	élelmiszeripar	318
faipar	354		
		aranyozó	2
		kefekötő	15
		kosárfonó	19
		pipakészítő	2
		szita- és rostkészítő	3
		vegyesipar	41

ipar összesen: 2301

ács	29	fényképész	25
bádogos	17	fodrász	296
cimfestő	11	fogműves	28
gázvezetékszerelő	37	kelme- és fonalfestő	25
kőfaragó	10	kéményseprő	11
kőműves	113	kozmetikus	4
kővező	7	vendéglős	105
mázoló, fényező	10	kávés	4

<u>szakma</u>	<u>létsz.</u>	<u>szakma</u>	<u>létsz.</u>
szobafestő	80	<u>drogista</u>	<u>12</u>
tetőfedő	7	szolgáltatóipar	510
üveges	24		
villanyszerelő	48		
<u>épitőmester</u>	<u>16</u>		
épitőipar	409		

Forrás: Szegedi Ipartestület iratai 1938. 6055/1938.sz.

2.sz. táblázat

A szegedi népesség foglalkozási megoszlása 1941-ben

	össz.	önálló	segítő családtag	tisztvis.	segédsz
őstermelés	48 235	26 657	9 052	69	12 457
ipar	33 245	8 430	53	1 203	23 559
kereskedelem	7 971	4 002	96	993	2 880
pénz-hitel	753	4	-	603	146
közlekedés	6 330	789	15	1 260	4 266
közszolgálat és szabadfogl.	11 868	877	-	6 784	4 207
véderő	6 286	-	-	650	5 636
napszámosok	3 007	-	-	-	3 007
házi cselédek	2 276	-	-	-	2 276
nyugdíjasok	9 696	-	-	3 394	6 302
tőkepénzes	729	729	-	-	-
egyéb foglalk.	2 728	568	-	8	2 152
foglalk.nélküliek	3 441	-	-	-	3 441
ismeretlen fogl.	168	-	-	-	168
összesen	136 752	42 056	9 216	14 969	70 511

/1941. évi népszámlálás 4. demográfiai és foglalkozási
adatok törvényhatóságok szerint Budapest, 1979./

3.sz. táblázat

Összehasonlító táblázat a jelentősebb szakmák kisiparosainak 1938. és 1945. évi létszámmegoszlásáról

iparágak	mesterek száma		% -os megoszlás	
	1938.	1945.	Szeged	Magyarország
ács	29	27	- 6,9	- 16,5
arany- és ezüstműves	8	12	+ 50	+ 18
asztalos	239	246	+ 2,9	- 9,5
bádogos	17	56	+211,1	+ 21,8
borbély	296	261	- 11,9	- 36
cég- és cimf.	11	10	- 9,1	+ 4,2
cementiparos	4	7	+ 75	+ 74,8
cipész	403	379	- 6	- 13,3
cukrász	28	33	+ 17,8	+ 74,8
csizmadia	76	56	- 26,4	- 19,5
építőmester	16	13	- 18,8	- 6,7
férfiszabó	269	278	+ 3,3	- 10,5
fényképész	25	29	+ 16	- 35,4
lakatos	99	99	-	- 3,3
hentes	188	169	- 10	- 20,9
kárpitos	26	24	- 8,7	- 9,2
kéményseprő	11	10	- 9	- 3,7
kocsi gy.bognár	48	42	- 12,5	- 15,3
kovács	106	91	- 14,2	- 19,5

kőműves	113	103	- 8,9	- 13,2
mázoló, festő	10	12	+ 20	-
molnár	14	15	+ 7,1	+ 36
műszerész	46	53	+ 15,2	+ 36
női szabó	246	235	- 4,5	-
szijgyártó	16	14	- 12,5	- 19,3
sütő	81	74	- 8,7	- 20,6
szobafestő	80	82	+ 2,5	- 23,4
szücs	19	19	=	- 40,3
timár	5	5	=	+ 18,6
villanyszerelő	48	41	- 14,6	+ 0,5

Forrás:

Szegedi Ipartestület iratai 1938. 6055/1938.sz.

4.sz. táblázat

Az Ipartestület kötelékébe nem tartozott iparosok háborus
veszteségei

háborus kárt szenvedett mesterek száma:	63
a kár teljes mértéke:	1 680 478
műhely:	48 000
erőgép:	400 000
munkagép:	127 000
szerszám:	329 152
egyéb berendezés:	285 145
anyagkészlet:	301 721
kész- és félkésziparcikk:	84 660
németek:	9 200
nyilasok:	7 876
harci cselekmények:	304 450
felszabadulás előtt:	104 589
felszabadulás után:	2 238 769

1938-as pengőben

Forrás:

Szegedi Ipartestület iratai 1945. 3449/1945.sz.

5. sz. táblázat

A főbb szakmák háborus veszteségei

Professzió	Háborus kárt szenvedett mesterek száma	A kár teljes mértéke	Műhely	Erőgép	Munka-gép	Szer-szám	1938-as árakon pengőben	egyéb berendezés	anyag-készlet	kész-és fél-kész i-parcik	németek	nyila-sok	harci cselek-mény	felsza-badulás előtt	felsza-badulás után
1. Ács	3	35660	2000	-	-	4500	3800	6460	900	-	-	-	32260	1700	1700
2. Arany- és ezüst-műves	2	66520	5250	-	-	1390	200	59600	280	-	-	-	920	-	65600
3. Asztalos	17	271789	7900	-	3200	31765	14380	122058	59984	-	-	-	61300	50000	160687
4. Bádógos és szerelő	5	66121	14000	-	12000	8416	5145	20760	5800	-	-	-	36800	16000	13321
5. Borbély, fodrász	9	8266	75	1200	520	1531	3646	1244	-	-	-	-	1120	-	7146
6. Cipész	18	604094	1050	-	36850	22225	18520	77725	447142	-	50000	-	6140	24556	523398
7. Cukrász	3	43933	2085	4700	-	1136	11840	1748	22424	-	-	-	-	-	43933
8. Építőmester	3	385700	-	44000	-	116000	14500	51200	160000	160000	-	-	-	-	225700
9. Fehérneművarró és -himző	2	30000	-	-	3000	3000	3000	12000	9000	25000	-	-	-	-	5000
0. Fényképész	1	1054	-	-	-	-	-	1054	-	-	-	-	-	-	1054
1. Férfiszabó	22	2059903	775	35500	94525	74475	78375	1053533	730920	-	-	-	341820	545645	1172438
2. Fogműves	3	762000	-	22000	21000	155000	50000	513500	500	752000	-	-	10000	-	-
3. Fűzőkészítő	1	55000	-	-	-	-	10000	15000	30000	55000	-	-	-	-	-
4. Géplakatos, lakatos	8	1387974	12300	520450	22000	75411	37400	669134	47780	2000	12500	9000	24500	1349974	-
5. Gumijavító	1	26340	-	600	-	1240	500	24000	-	12000	-	-	-	-	14390
6. Hangszerkészítő	2	98980	-	900	-	140	840	80	93020	-	900	-	-	-	98080
7. Hentes és mészáros	11	902584	40300	50220	5700	1340	424640	356189	14000	-	-	800	100000	801589	-
8. Kalapos	2	21200	-	-	1200	1400	1600	8400	8600	-	-	-	-	13200	800
9. Kárpitos	2	4530	-	-	-	-	-	350	2980	1200	-	-	-	350	350
0. Kefekötő	2	25705	-	-	-	2000	18000	2470	3235	-	-	-	-	-	25705
1. Kelme-, vegytisztító	1	5000	-	-	-	-	-	5000	-	-	-	-	-	5000	-
2. Késes és köszörűs	3	152000	-	-	5000	15000	25000	32000	75000	-	-	-	-	65000	87000
3. Kocsigyártó, bognár	1	2000	-	-	-	1000	-	-	1000	-	-	-	-	-	2000
4. Kovács	1	2100	-	-	1800	150	-	-	150	-	-	-	-	-	2100
5. Kőfaragó, szobrász	1	17000	-	-	-	3000	5000	9000	-	-	-	-	-	-	17000
6. Kőműves	7	112400	4000	-	-	55950	23000	26450	3000	1400	-	-	4850	99500	6650
7. Kövező	4	67072	32900	-	-	20638	-	11934	600	-	-	-	48550	-	18522
8. Látszerész	2	958000	3000	252000	97000	8500	17000	295000	285000	-	-	-	-	932000	26000
9. Szücs és szörmekészítő	3	111849	200	-	-	-	-	994	110655	-	-	-	-	-	111849
0. Tetőfedő	1	2580	-	-	480	500	1000	600	-	-	-	-	2580	-	-
1. Üveges	3	86582	80	-	-	4500	700	38842	43000	-	-	-	-	64000	22582
2. Vendéglős	13	457500	109400	2000	-	9717	-	-	21300	-	-	-	98750	-	356770
3. Villamosszerelő	3	23381	-	1850	-	1604	404	19524	-	-	-	-	12	-	23369
4. Papucsos	1	560	-	-	-	-	-	-	560	-	-	-	-	560	-
5. Drogista	2	318000	-	15000	-	-	-	303000	-	-	10000	105000	-	-	113000

6.sz. táblázat

Összehasonlító táblázat az ipari szakosztályok létszámáról

ipari szakosztályok	mesterek száma	
	1945. febr.	1945. jun.
asztalos	211	219
ács	26	27
bádogos és szerelő	40	56
bognár	28	36
bőripar	75	84
cipész	322	379
cukrász, molnár	42	50
építő	100	154
fa	94	111
festő	107	124
fém	177	241
fodrász	216	268
hus	145	185
kalapos	39	52
koosigyártó	76	100
női ruházati	203	289
órás, aranyműves	32	51
papucsos	38	43
ruházati	293	351
sütő	67	74
vegyes	153	164
vendéglős	72	99
Összesen:	2556	3187

Forrás:

Szegedi Ipartestület iratai 1945. 270/1945.sz.

7.sz. táblázat

Összehasoblitó táblázat 1945. június 30-i és 1946. áprili összetételről

szakma	mesterek száma		szakma	mesterek száma	
	1945. jun.	1946. ápr.		1945. jun.	1946. ápr.
asztalos	246	269	eszterg.	15	20
ács mester	18	39	faszobrász	4	-
ács iparos	5		gombkötő	3	-
hajóács	4	12	passzom.		
bádogszerelő	56	63	hangszerész	7	10
bognár	36	57	kaptafakész.	5	-
böröndös	4	7	kádár	13	15
csizmadia	56		kárpitos	24	31
kesztyüs	5		kefekötő	15	17
szijgyártó	14	20	kosárfonó	18	25
timár	5	6 ⁺³	paplanos	4	8
cipész	379	481	szitás	3	4
cukrász	33	37	szobafestő	82	95
mézesbábos	2	2	aranyozó	2	
molnár	15	46	cimfestő	10	12
építőmester	13	43	mázoló, fényező	12	19
kőműves mest.	74	108	fehérnemű tisztító	4	6
kőműves iparos	29		kelmefestő, vegytiszt.	14	17
gépk. és alkat- rész	7	-	gumijav.	7	12
kőfaragó mest.	4	16	kazánkov.	2	
kőfaragó ip.	8		késes	11	19
kövező	12	19	lakatos	99	117
tetőfedő	7	9			

szakma	mesterek száma		szakma	mesterek száma	
	1945. jun.	1946. ápr.		1945. jun.	1946. ápr.
látszerész	9	9	köteles	25	26
mérlegkészítő	6	6	kötszővő	20	37
műszerész	53	80	sapkakészítő	1	-
pipakészítő	1	-	szücs	19	26
puskamester	3	3	takács	8	28
	2		sütő	74	87
rézműves	2	18	drogista	10	-
vas- és fém-öntő	3	8	fazekas	16	7+19
vésnök	2		fényképész	29	36
villanyszere- lő	41	68	fogműves	35	40
fodrász	261	297	könyvkötő	18	25
kozmetikus	7	10	kéményseprő	10	10
fésűs	5	5	sokszorosító	17	27
mészáros	169	174	üveges	29	33
béltisztító	3	6	vendéglős	99	87
lómészáros	2		szállodás		14
szappanos	6	9			
kalapos	52	67			
kocsifényező	3	19			
kocsigyártó	6				
kovács	91	116			
női szabó	235	331			
fehérneműké- szítő	33	54			
műhimző	12	-			
ernyőkészítő	1	-			
fűzőkészítő	8	18			
órás	39	45			
aranyműves	12	17			
papucsos	43	54			
férfiszabó	278	299			

Forrás:

Szegedi Ipartestület iratai 1945. 270/1945.sz.

8.sz. táblázat

Az üzemek munkagépeinek száma

asztalos	87	lakatos	132
bádogos	51	látszerész	7
bognár	3	mérlegkészítő	8
bőriparos	25	géplakatos	154
cipész	149	reszelővágó	6
cukrász	78	fodrász	242
építő	3	mészáros	45
esztergályos	22	kalapos	4
gombkötő	11	kocsigyártó	95
hangszerké- szítő	8	könyvkötő	170
kaptafás	4	női ruházat	236
kárpitos	32	órás	3
kefekötő	4	papucsos	26
paplanos	5	férfiszabó	320
szítás	8	köteles	61
gumijavító	40	szücs	56
kazánkovács	1	sütő	23
késes	42		
		Összesen:	2111

Forrás:

Szegedi Ipartestület iratai 1946. 1721/1946.sz.

9.sz. táblázat

Az üzemekben felállított elektromotorok száma és lóereje

szakma	szám	lóerő	szakma	szám	lóerő
asztalos	89	252	késes	11	28
bádogos	1	5	lakatos	18	45,5
bognár	1	5	látszerész	7	10
cipészek	57	83	géplakatos	56	128,75
cukrász-molnár	47	45	reszelővágó	3	12,5
építőiparos	1	2,5	öntők	4	24
esztergályos	10	72	mészáros	8	6
kaptafás	2	2	kalapos	6	-
kefekötő	2	7,5	koosigyártó	5	13
paplanos	1	1	könyvkötő	25	99
szítás	2	3,5	órás	15	6
gumijavító	6	5	szücs	8	21,9
			sütő	24	62,5
			Összesen:	219	483,5

Forrás:

Szegedi Ipartestület iratai 1946. 1721/1946.sz.

10.sz. táblázat

A Szegedi Ipartestület alkalmazottainak megoszlása szakmánként

Szakma	1943.			1944.			1945.			1946.		
	segéd	tanonc	segéd	tanonc	segéd	tanonc	segéd	tanonc	segéd	tanonc	segéd	tanonc
arany és ezüstműves	3	3	3	3	3	8	2	3	3	3	3	3
aranyozó	-	1	-	1	-	1	1	1	1	1	1	1
asztalos	329	64	305	69	294	8	56	145	27	13	27	13
autószerelő	5	13	5	13	8	10	10	10	10	10	10	10
ács	18	4	18	4	10	4	4	21	1	1	1	1
ácsiparos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
bádogos és szerelő	40	9	38	9	47	-	9	21	6	6	6	6
béltisztító	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
bocskorkészítő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
bognár	10	3	10	3	8	3	3	8	3	3	3	3
borbély és fodrász	218	84	220	84	165	61	61	113	46	46	46	46
bőröndös	1	3	1	3	1	3	3	3	1	1	1	1
cég és cimpfestő	4	1	4	1	3	3	3	3	2	2	2	2
cipész és csizmadia	401	90	407	92	409	65	65	306	40	40	40	40
cukrász	34	24	30	24	22	16	16	22	14	14	14	14
drogista	9	1	9	1	6	4	4	10	2	2	2	2
esztergályos /fa/	6	-	6	-	6	-	-	6	-	-	-	-
fazekas	2	-	2	-	2	-	-	2	-	-	-	-
fegyverkovács	-	2	-	2	1	1	1	2	7	7	7	7
fehérneműkészítő	18	7	18	7	10	2	2	7	-	-	-	-
fehérneműtisztító	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
fényképész	25	11	25	11	21	5	5	17	4	4	4	4
férfiszabó	278	63	268	63	144	26	26	123	25	25	25	25
fésűs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
fognívűs	20	22	20	22	27	17	17	17	19	19	19	19
fűzőkészítő	7	-	7	-	7	-	-	5	-	-	-	-
gombkötő, passzományos	2	-	2	-	2	-	-	2	-	-	-	-
gumi javító	3	3	3	3	6	2	2	5	-	-	-	-
hajóács	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
hangszerkészítő	1	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-
kádár	17	1	17	1	13	1	1	4	1	1	1	1
kalapos /női, férfi/	48	16	41	13	26	11	11	25	2	2	2	2
kályhás	9	-	9	-	2	-	-	4	1	1	1	1
kaptafakészítő	-	1	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
kárpitos	32	23	32	23	16	13	13	15	9	9	9	9
kazánkovács	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kefekötő	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kelmefestő, vegytisztító	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kéményseprő	18	5	18	3	16	2	2	19	4	4	4	4
késes, köszörűs	6	-	6	-	13	-	-	6	2	2	2	2
kesztyűs	5	2	5	2	7	2	2	1	-	-	-	-
kocsifényező	4	1	4	1	2	1	1	3	-	-	-	-
kosárfonó	9	4	9	4	7	4	4	6	-	-	-	-
kovács	45	23	45	23	14	8	8	40	17	17	17	17
kozmetikus	6	7	6	7	4	2	2	4	5	5	5	5
kőfaragó	24	2	24	2	3	1	1	4	14	14	14	14
kőfaragó iparos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kőműves	136	46	136	46	20	19	19	60	14	14	14	14
könyvkötő	23	11	23	11	15	7	7	20	3	3	3	3
kőteles	11	9	11	9	14	15	15	9	4	4	4	4
kőtszővő	27	18	30	9	42	11	11	24	7	7	7	7
kővező	2	1	2	1	1	2	2	2	-	-	-	-
lakatos	266	256	260	221	173	90	90	204	104	104	104	104
látsszerész	7	5	7	5	10	5	5	12	1	1	1	1
mázoló, fényező	38	4	20	4	4	3	3	6	2	2	2	2
mérlegkészítő	3	5	3	5	3	1	1	-	3	3	3	3
mészáros, hentes	47	22	47	18	15	9	9	50	-	-	-	-
mészbábos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
molnár /daráló/	6	-	6	-	2	-	-	10	1	1	1	1
mű és aranyhímző	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
műszerész	44	69	46	60	43	58	58	36	35	35	35	35
nap és esernyőkészítő	2	1	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-
női szabó	360	219	360	200	201	129	129	149	84	84	84	84
órás	16	10	16	8	18	5	5	13	3	3	3	3

Szakma	1943.		1944.		1945.		1946.	
	segéd	tanonc	segéd	tanonc	segéd	tanonc	segéd	tanonc
paplanos	7	3	7	3	9	4	6	3
papucsos	41	5	40	5	35	3	15	1
pipakészítő	-	-	-	-	-	-	-	-
reszelővágó	3	-	2	-	1	-	1	-
rémzüves	2	1	1	1	1	1	-	1
rézöntő, harangöntő	1	1	1	1	1	1	-	-
sokszorosító, nyomdász	62	29	62	29	53	10	56	8
sütő	86	19	86	19	40	5	87	8
szappanos, gyertyaöntő	-	1	-	1	1	-	2	2
szállodás, vendéglős	82	9	82	9	37	4	98	3
szíjgyártó	12	3	10	3	9	2	9	1
szítás	1	-	1	-	-	-	-	-
szobafestő	47	13	38	11	30	7	17	5
szücs	30	15	30	15	30	9	15	9
takács	6	3	6	3	3	1	6	-
tetőfedő /cserepező/	4	2	4	2	5	1	4	-
timár	15	6	15	6	58	7	13	4
üveges /csiszoló/	16	4	14	4	11	1	13	2
vas és fémöntő	19	4	16	4	11	5	5	-
vésőműves	-	-	-	-	-	-	-	-
villanyszerelő	48	38	4	-	41	32	34	28
faszobrász	1	-	1	-	-	-	-	-
gipsz és cementöntő	-	1	-	1	-	-	-	-
Összesen:	3434	1333	3010	1214	2280	782	1971	587
					3662		2558	

Szegedi Ipartestület iratai 1946. 3624/1946.sz.